МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Допущено до захисту
“_____” _____ 2024 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ **Соколюк С.Ю.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
МАГІСТРА

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Виконав – студент 2 курсу, групи 21м-сз
освітньої програми «Економіка соціального забезпечення»
спеціальності 232Соціальне забезпечення
РЕЗНІК Володимир Валерійович

Науковий керівник – д.е.н., професор
Соколюк Сергій Юрійович

Умань – 2024

Реферат
на кваліфікаційну роботу магістра студента факультету економіки і підприємництва УНУС (спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» ОС «магістр») РЕЗНІКА Володимира Валерійовича на тему: «Сучасний стан і перспективи розвитку пенсійної системи України в контексті соціальної політики»

Пенсійна система є ключовим елементом соціальної політики держави, спрямованим на забезпечення гідного рівня життя громадян похилого віку та інших категорій осіб, які потребують соціального захисту. В Україні реформа пенсійного забезпечення тривалий час залишається актуальною проблемою через демографічні виклики, низький рівень доходів населення, а також обмеженість фінансових ресурсів Пенсійного фонду. З огляду на це, розробка ефективної, стійкої та справедливої пенсійної системи є важливою складовою забезпечення соціальної справедливості, підтримки економічної стабільності та підвищення довіри громадян до держави.

В даній роботі, яка складається з трьох розділів, використано теоретичний матеріал із сучасних навчальних посібників, наукових статей та інших праць провідних науковців. Загальний об’єм роботи складає 59 сторінок, основний текст розміщений на 52 сторінках. Робота містить 22 рисунки, а також 2 додатки. Кількість використаних джерел становить 50 наукових праці та Інтернет-ресрсів.

Мета написання кваліфікаційної роботи магістра – дослідити сучасний стан пенсійної системи України, виявити основні проблеми та виклики її функціонування, а також визначити перспективи реформування з метою забезпечення фінансової стійкості, соціальної справедливості та відповідності сучасним викликам у контексті соціальної політики держави.

В першому розділі розглянуто теоретичні основи пенсійної системи та її значення у соціальній політиці.

В другому розділі здійснено аналіз сучасного стану пенсійної системи України.

В третьому розділі окреслено перспективи реформування пенсійної системи України в контексті соціальної політики.

Анотація

Кваліфікаційна робота магістра присвячена дослідженню сучасного стану пенсійної системи України, виявленню основних проблем та викликів її функціонування, а також визначенню перспектив реформування з метою забезпечення фінансової стійкості, соціальної справедливості та відповідності сучасним викликам у контексті соціальної політики держави.

Ключові слова: пенсійна система, соціальне забезпечення, соціальна політика, пенсія, інновації, технології.

Summary

The master's thesis is devoted to the study of the current state of the pension system of Ukraine, identifying the main problems and challenges of its functioning, as well as determining the prospects for reforming to ensure financial sustainability, social justice and compliance with modern challenges in the context of the state's social policy.

Keywords: pension system, social security, social policy, pension, innovation, technology.

ЗМІСТ

ВСТУП ……. 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ……...…… 6

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ……..…… 17

2.1 Фінансовий стан Пенсійного фонду України: джерела доходів і видатків ……..…… 17

2.2 Вплив демографічних змін на функціонування пенсійної системи ……..… 26

2.3 Основні проблеми і виклики пенсійної системи України …..…. 30

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ……..…… 36

ВИСНОВКИ……... 50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 53

ДОДАТКИ……... 57

ВСТУП

Пенсійна система є невід'ємною частиною соціальної політики будь-якої держави, яка спрямована на забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку, а також на підтримку тих громадян, які через різні обставини втратили працездатність. В Україні питання реформування пенсійної системи є одним із ключових напрямів державної політики, оскільки сучасна модель пенсійного забезпечення стикається з низкою викликів, таких як старіння населення, дефіцит фінансових ресурсів Пенсійного фонду та низький рівень довіри громадян до її ефективності.

Демографічні зміни, економічні труднощі, нерівномірний розподіл доходів та інші фактори посилюють необхідність удосконалення пенсійної системи. Водночас досвід зарубіжних країн свідчить про те, що вдало реалізовані реформи здатні створити більш справедливу та стійку модель пенсійного забезпечення, яка відповідала б як сучасним соціально-економічним умовам, так і перспективам розвитку держави.

Актуальність теми роботи зумовлена необхідністю комплексного аналізу сучасного стану пенсійної системи України, визначення основних проблем її функціонування та пошуку ефективних шляхів реформування в контексті забезпечення соціальної справедливості й фінансової стабільності.

Мета роботи полягає в дослідженні сучасного стану пенсійної системи України, виявленні ключових проблем її функціонування та обґрунтуванні шляхів її розвитку у контексті соціальної політики держави.

Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- проаналізувати теоретичні основи функціонування пенсійної системи та її значення в соціальній політиці;
- дослідити сучасний стан пенсійної системи України, зокрема її фінансові, соціальні та демографічні аспекти;
- виявити основні проблеми та виклики, з якими стикається пенсійна система України;

- розробити пропозиції щодо вдосконалення пенсійної системи України з урахуванням світового досвіду.

Об’єктом дослідження є пенсійна система України як складова соціальної політики.

Предметом дослідження є сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку пенсійної системи України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування при розробці стратегій та програм реформування пенсійної системи України.

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ

Пенсійна система є ключовим елементом соціального захисту населення, що забезпечує фінансову підтримку громадян у період, коли вони вже не здатні брати участь в активній трудовій діяльності. Її функціонування залежить від економічних, демографічних та соціальних факторів, що вимагає постійного удосконалення та адаптації до нових викликів.

Важливість пенсійної системи визначається не лише її роллю у підтримці рівня життя пенсіонерів, але й впливом на економіку та соціальну стабільність держави в цілому. Ефективність пенсійного забезпечення багато в чому визначає довіру населення до держави, а також сприяє зменшенню соціальної нерівності.

Пенсійна система – це механізм, що забезпечує фінансову підтримку громадян, які досягли пенсійного віку або втратили працездатність через інші обставини. Основними завданнями є:

- Зменшення соціальної нерівності.
- Забезпечення стабільності доходів громадян похилого віку.
- Сприяння соціальній згуртованості та економічній рівновазі.

Теоретичні підходи до формування пенсійної системи:

- Розподільчий підхід (солідарна система): Пенсії фінансуються за рахунок внесків працюючого населення, що забезпечує соціальну солідарність між поколіннями.
- Накопичувальний підхід: Кожна особа формує свій пенсійний фонд за рахунок власних внесків і отримує пенсії відповідно до накопичень.
- Змішаний підхід: Поєднання розподільчої та накопичувальної систем, що дозволяє зменшити ризики та збалансувати систему.

Принципи побудови пенсійної системи:

- Солідарність поколінь: Зобов’язання працюючого покоління підтримувати пенсіонерів.

- Економічна стабільність: Забезпечення збалансованості між доходами та витратами пенсійного фонду.
- Справедливість: Співвідношення між внесками до системи та отриманими виплатами.
- Універсальність: Забезпечення всіх громадян рівними правами на отримання пенсійних виплат.

Значення пенсійної системи в соціальній політиці:

1. *Інструмент соціальної безпеки*

   Пенсійна система мінімізує ризики соціального виключення людей похилого віку та гарантує базовий рівень добробуту.

2. *Вплив на економіку*

   Вона сприяє стабілізації споживчого попиту, забезпечуючи доходи значної частини населення. Водночас пенсійна політика впливає на зайнятість, інвестиції та демографічну ситуацію.

3. *Соціальна згуртованість*

   Пенсійна система сприяє зниженню соціальних нерівностей, що є важливим елементом стабільного суспільства.

4. *Демографічний фактор*

   Зміни у віковій структурі населення, зростання частки людей похилого віку вимагають адаптації пенсійної системи до нових реалій, що відображає її стратегічне значення для держави.

Розвиток пенсійної системи є не лише інструментом соціального захисту, а й важливим фактором сталого економічного розвитку. Теоретичні основи її формування враховують солідарність поколінь, накопичувальні механізми та універсальні принципи справедливості. Ефективна пенсійна політика — це запорука стабільного суспільства, що відповідає сучасним демографічним, економічним і соціальним викликам.

Пенсійна система України є однією з найважливіших складових соціального забезпечення населення. Її структура базується на трирівневій моделі, що включає:

1. Солідарну систему – перший рівень, який фінансується за рахунок обов’язкових страхових внесків роботодавців і працівників. Пенсії виплачуються за принципом перерозподілу внесків між працюючим населенням і пенсіонерами.
2. Накопичувальну систему – другий рівень, який передбачає створення персональних рахунків для накопичення коштів кожного працівника, однак на практиці цей рівень не функціонує в повному обсязі через відсутність необхідної законодавчої бази.
3. Добровільне пенсійне страхування – третій рівень, який забезпечує можливість громадянам самостійно формувати додаткові пенсійні накопичення через недержавні пенсійні фонди.

Сучасні виклики пенсійної системи України:

1. Демографічний фактор: значне скорочення кількості працюючого населення та зростання частки пенсіонерів створюють тиск на солідарну систему.
2. Тіньова зайнятість: значна частина економічно активного населення працює неофіційно, що призводить до скорочення надходжень до Пенсійного фонду.
3. Дефіцит бюджету Пенсійного фонду: щорічно збільшується частка державних дотацій для покриття нестачі коштів.
4. Низький рівень пенсій: значна частина пенсіонерів отримує мінімальні виплати, що не відповідають реальному прожитковому мінімуму.
5. Недосконаліть накопичувальної системи: другий рівень пенсійної системи не функціонує, що унеможливлює створення довгострокових фінансових ресурсів для громадян.

Ключові елементи пенсійної системи України згруповано та представлено на рис. 1.1.

Ключові елементи пенсійної системи

Солідарний рівень, що базується на принципі взаємодопомоги між поколіннями;

Накопичувальний рівень, який передбачає формування пенсійного капіталу шляхом особистих внесків;

Недержавне пенсійне забезпечення, яке включає добровільне страхування через приватні пенсійні фонди.

Рис. 1.1. Ключові елементи пенсійної системи України

Основу пенсійної системи в Україні складає система державного пенсійного страхування, яке базується на засадах страхування. Державна пенсійна система охоплює всіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій (рис. 1.2).

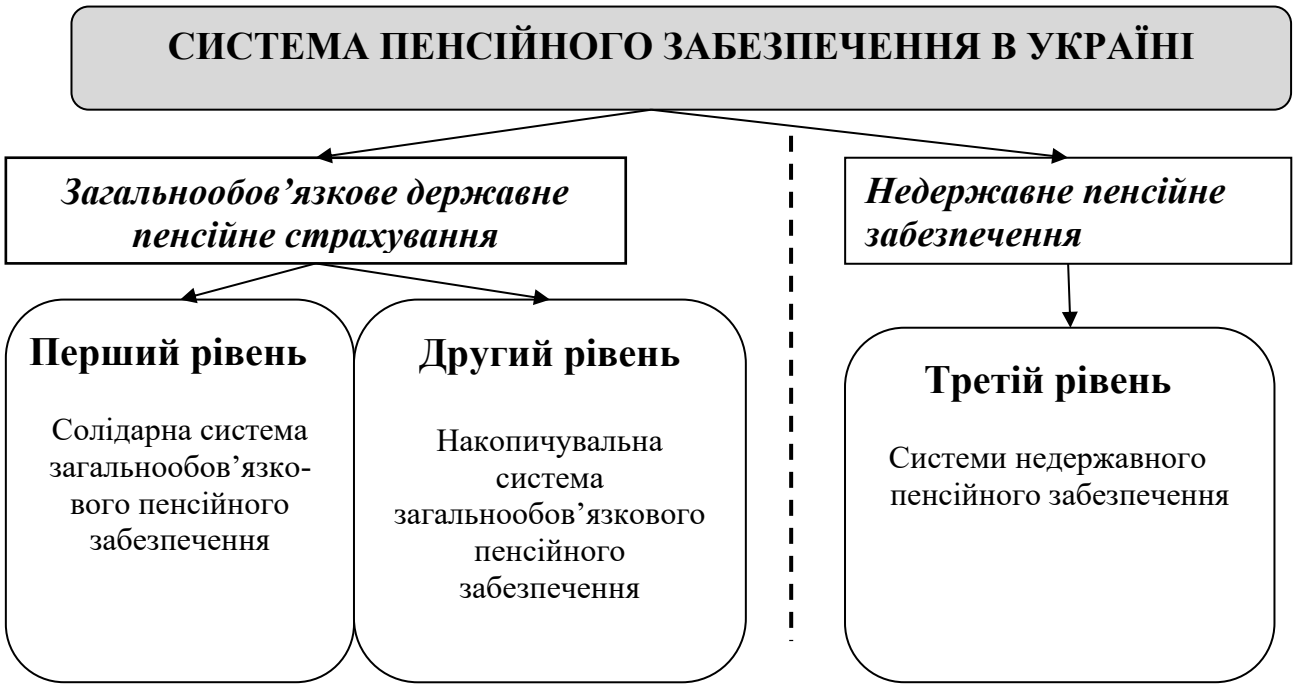

Рис. 1.2. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Запровадження цієї системи відбудеться після досягнення Україною певних критеріїв економічного розвитку. Ця система передбачає акумулювання персоніфікованої частини внесків громадян, які обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках і накопичуватимуться у єдиному державному Накопичувальному фонді. Виплати з накопичувального пенсійного фонду здійснюються після виходу особи на пенсію і разом з пенсією, що виплачуватиметься з солідарної пенсійної системи з поточних надходжень, в загальній сумі забезпечить розмір пенсій на рівні більш як 50 відсотків заробітної плати працівника, яку він одержував до виходу на пенсію. Кошти в розмірах, що обліковуватимуться на індивідуальному накопичувальному рахунку будуть належати застрахованій особі і передаватимуться спадкоємцям у встановленому законодавством порядку. Активи Накопичувального пенсійного фонду використовуватимуться для внутрішніх інвестицій в національну економіку, що, у свою чергу, сприятиме збільшенню надходження коштів до Пенсійного фонду і виплати пенсій із поточних надходжень за солідарною системою. Учасниками накопичувальної системи будуть особи, яким на момент введення такої системи до призначення пенсії залишиться не менше двадцяти років [12; 17].

Третій рівень – це система недержавного пенсійного страхування, що основується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх

об’єднань у формуванні пенсійних накопичень і яка забезпечує застрахованій особі після виходу на пенсію отримання, крім пенсії за загальнообов’язковим державним пенсійним страхування, додаткової пенсії шляхом добровільних пенсійних внесків до недержавних пенсійних фондів, які стануть основою цієї системи, в тому числі і ті, що створені за корпоративними та професійними ознаками.

Основною складовою системи державного пенсійного забезпечення є чинна, так звана солідарна пенсійна система, яка діє на території України протягом століття.

За допомогою рис. 1.3 розглянемо види та умови надання пенсійних виплат згідно солідарної системи.

Рис. 1.3. Види та умови виплати пенсій у солідарній системі пенсійного забезпечення

Вона розвивається, вдосконалюється і пристосовується до суспільного життя з огляду на економічне і політичне становище в державі. Ця система спирається на принцип «негайної виплати», коли страхові внески до Пенсійного фонду негайно виплачуються пенсіонерам, тобто відбувається солідарний (горизонтальний) перерозподіл доходів працівників на користь пенсіонерів.

Іншими словами можна сказати, що відбувається солідарність поколінь, коли працююче покоління утримує пенсіонерів, які, у свою чергу, працювали і утримували пенсіонерів того часу.

Найважливішими чинниками розвитку пенсійного забезпечення є рівень розвитку економіки, демографічні та інші соціальні проблеми. Всі ці фактори діють у взаємній обумовленості, і розгляд їх дозволить визначити тенденції розвитку пенсійного забезпечення і передумови формування нової системи, яка відповідає цьому етапові розвитку нашої країни.

В Україні створену єдину систему пенсійного забезпечення. Вона виявляється насамперед у тому, що виплата пенсій практично всім категоріям пенсіонерів здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України і, частково, дотацій з Державного бюджету, які виділяються на пенсійне забезпечення. Єдина система передбачає централізоване правове регулювання, рівні умови та однакові можливості здійснення громадянами України одного з найважливіших соціальних прав.

У світі існує кілька моделей пенсійних систем, які відрізняються за механізмом фінансування та рівнем державного регулювання (рис. 1.4).

Світова практика пенсійних систем

- **Солідарні системи** (*pay-as-you-go*): використовуються в багатьох європейських країнах, зокрема в Німеччині. Ця модель базується на поточних внесках працюючих для фінансування пенсій нинішніх пенсіонерів.
- **Накопичувальні системи**: ефективно працюють у країнах Латинської Америки (наприклад, Чилі) та деяких пострадянських країнах. Громадяни самостійно накопичують кошти на індивідуальних рахунках.
- **Змішані системи**: поєднують елементи солідарного і накопичувального рівнів, що дозволяє збалансувати ризики та забезпечити стабільність. Прикладом є Швеція та Нідерланди.

Рис. 1.4. Світові моделі пенсійних систем

Соціальна політика держави спрямована на досягнення соціальної справедливості, зменшення нерівності доходів і підтримку вразливих категорій населення.

Ефективна пенсійна система здатна сприяти економічному розвитку, підвищувати рівень довіри громадян до держави та слугувати основою для соціального партнерства між владою, бізнесом і суспільством.

Пенсійна система, як невід'ємна частина соціальної політики, спрямована на зменшення соціальної нерівності, забезпечення економічної стабільності та підтримку соціальної справедливості.

Роль пенсійної системи описана та представлена на рис. 1.5.

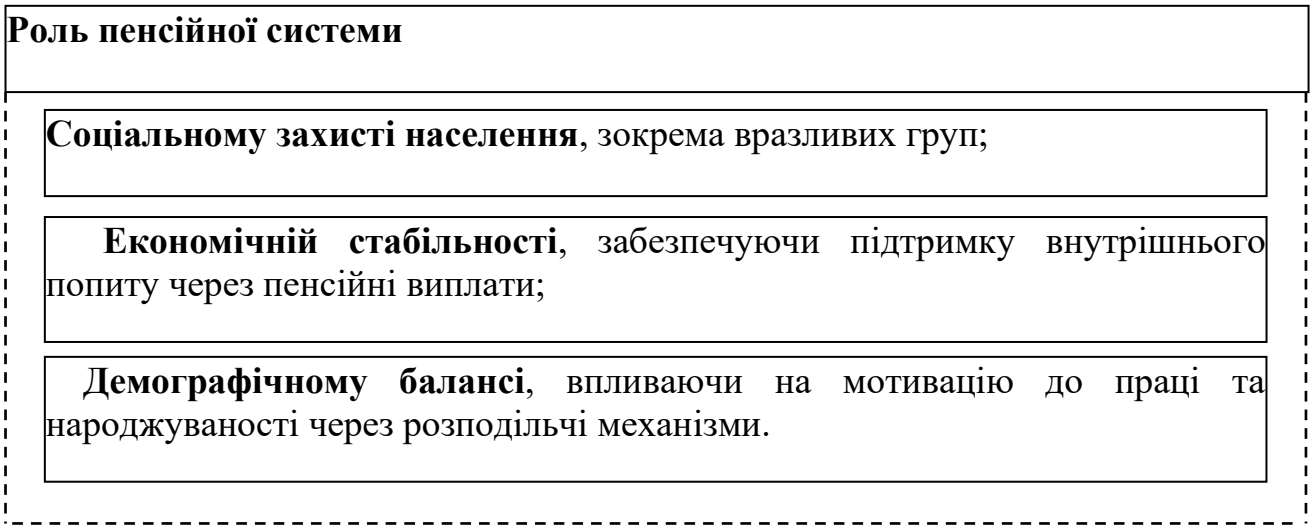

Рис. 1.5. Роль пенсійної системи

Проведений аналіз показав, що:

1. Пенсійна система виконує важливу функцію перерозподілу ресурсів у суспільстві, що дозволяє підтримувати гідний рівень життя пенсіонерів та вразливих категорій населення.
2. Сучасні пенсійні системи базуються на різних моделях, таких як солідарна, накопичувальна та змішана, кожна з яких має свої переваги та недоліки залежно від економічних і демографічних умов.
3. Від ефективності пенсійної системи залежить рівень довіри громадян до держави, а також економічна стабільність і соціальна згуртованість.

Таким чином, пенсійна система є інструментом реалізації соціальної політики держави, забезпечуючи баланс між потребами пенсіонерів, працездатного населення та державними можливостями. Ефективна пенсійна політика має враховувати як сучасні виклики, так і довгострокові перспективи економічного та демографічного розвитку.

Подальше дослідження зосередиться на аналізі сучасного стану пенсійної системи України, її ключових проблем та можливих шляхів реформування.

Пенсії бувають трудові і соціальні. До трудових пенсій належать пенсії за віком, з інвалідності, у разі втрати годувальника та за вислугу років. Пенсією за віком прийнято називати таку пенсію, яка встановлюється з досягненням певного віку та одночасною наявністю необхідного стажу роботи. Вік, який дає право на пенсію за віком зазвичай зветься пенсійним. Пенсію за віком не важко відрізнити і від пенсії за вислугу років, хоч обидві ці пенсії встановлюються незалежно від фактичного стану працездатності. Різниця полягає в тому, що для отримання пенсії за віком є необхідним певний вік, а право на пенсію за вислугу років, зазвичай, не передбачає досягнення будь-якого віку.

Пенсії за віком – головний вид матеріального забезпечення непрацездатних громадян, що стосується життєво важливих інтересів мільйонів вітчизняних пенсіонерів. У загальній чисельності пенсіонерів (близько 14 млн. осіб) 10 млн – пенсіонери за віком. Вікові межі встановлено для отримання пенсії тим, хто мав звичайні умови праці. Слід визначити, що в разі втрати годувальника жінка має рівні права з чоловіком стосовно видів і рівня соціального забезпечення. Для жінок у нашій країні передбачені певні переваги. Це знаходить конкретне вираження у встановленні для них нижчого пенсійного віку і зниження стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за віком і з інвалідності, внаслідок загального захворювання. Пенсійне право передбачає різницю в пенсійному віці для чоловіків і жінок здебільшого у 5 років. Така різниця характерна для всіх випадків диференціації віку за ознакою статі, в тому числі і для призначення пенсії за віком на пільгових умовах.

Друга загальна умова призначення пенсії за віком – це стаж роботи. Для призначення повної трудової пенсії за віком є необхідним стаж роботи 20-25 років, відповідно для жінок і чоловіків. Чимало категорій працівників мають право на пенсію на пільгових умовах. Під пільговим пенсіонуванням слід розуміти можливість вийти на пенсію за віком або в молодшому віці за загальної незмінної тривалості трудового стажу. Пільгове пенсіонування в окремих випадках означає можливість отримувати пенсію в більшому розмірі.

Ще одним видом трудової пенсії є пенсія за вислугу років. Вона являє собою щомісячні виплати з Пенсійного фонду та інших джерел фінансування, що призначаються довічно в розмірі, співвіднесеному з минулим заробітком особам, які мають установлений законом спеціальний стаж. Важливою умовою для призначення пенсії за вислугу років є певний стаж роботи за спеціальністю. Однак умови призначення пенсії за вислугу років не однакові. В одних випадках вони призначаються незалежно від віку, в інших – установлюється вік і стаж. Коло осіб, які мають право на пенсію за вислугу років, визначено законодавством. Це окремі категорії працівників, перелік яких установлено в статтях 54 і 55 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [31], а також в інших спеціальних нормативних актах.

Обов’язкова накопичувальна система є принципово новим елементом системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування не тільки для України, а й для багатьох країн світу, що протягом останніх 20 років реформували свої пенсійні системи.

Головною ознакою цієї системи є те, що в ній, на відміну від солідарної, не відбувається негайної виплати пенсійних коштів, які надійшли у вигляді страхових внесків. Такі кошти спрямовуються на формування реальних індивідуальних накопичень застрахованих осіб. З метою збереження цих заощаджень забезпечується їх інвестування в інструменти грошового, фондового ринків, об’єкти нерухомості, банківські метали та інші активи, дозволені Законом України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» [23].

Отже, як і в більшості країн світу в Україні функціонує змішана пенсійна системи, яка містять в собі елементи накопичувальної та солідарної системи. Таким чином ми можемо мінімізувати негативні сторони як розподільчої, так і накопичувальної моделі пенсійного страхування. Також слід зазначити, що з кожним роком накопичувальні пенсійні системи починають відігравати все більшу роль в фінансовому забезпеченні населення, що зумовлене їхньою страховою природою, яка дає можливість мінімізувати негативні впливи демографічної ситуації, що склалася в сучасному світі.

Реформа не повинна здійснюватися за рахунок пенсіонерів і осіб перед пенсійного віку, оскільки вони не мають можливості захистити себе. Утискання ж їх прав може призвести до катастрофічного підриву довіри населення як до пенсійної реформи, так і до держави як інституції.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Фінансовий стан Пенсійного фонду України: джерела доходів і видатків

Фінансовий стан Пенсійного фонду України є ключовим елементом соціально-економічної стабільності держави. Пенсійний фонд виконує важливу роль у забезпеченні соціального захисту населення, зокрема осіб пенсійного віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, та інших категорій громадян. Ефективне функціонування Фонду залежить від збалансованості його доходів і видатків, що вимагає комплексного підходу до формування фінансових джерел і оптимізації витрат.

У сучасних умовах Пенсійний фонд стикається з низкою викликів, серед яких старіння населення, дефіцит бюджету, тіньова зайнятість і складнощі в адмініструванні зборів внесків. Джерела доходів Фонду складаються переважно з обов’язкових внесків роботодавців і працівників, а також державних субвенцій. Водночас основні видатки спрямовані на виплату пенсій, соціальних допомог та інші зобов’язання.

Дослідження структури доходів і видатків Пенсійного фонду є необхідним для розробки ефективних рішень, спрямованих на забезпечення його фінансової стійкості та довгострокової спроможності виконувати соціальні функції. У даній роботі розглядаються основні джерела надходжень і напрями видатків, а також аналізуються фактори, що впливають на фінансовий стан Пенсійного фонду України.

Фінансовий стан Пенсійного фонду України (ПФУ) є важливим аспектом соціально-економічного розвитку країни. Він формується через систему доходів і видатків, які відображають взаємозв'язок між економічною ситуацією, демографічними показниками та державною політикою.

Джерела доходів Пенсійного фонду України узагальнено та представлено на рис. 2.1.

1. **Єдиний соціальний внесок (ЄСВ)**
   - Основне джерело доходів ПФУ. Сплачується роботодавцями, самозайнятими особами та іншими категоріями платників.
   - Ставка ЄСВ становить 22% від бази нарахування, хоча для окремих категорій (наприклад, для ФОПів) вона фіксована.

2. **Державні трансферти**
   - Перерахування з державного бюджету для покриття дефіциту фонду, а також для фінансування окремих програм (наприклад, пенсій військовослужбовців або пільгових категорій).

3. **Інші надходження**
   - Доходи від інвестицій тимчасово вільних коштів.
   - Повернення переплат або коштів за рішенням суду.
   - Добровільні внески громадян.

Рис. 2.1. Джерела доходів Пенсійного фонду України

Станом на 2023 рік в Україні діяли такі основні параметри пенсійної системи:

- Загальна кількість становила 10,34 млн осіб, що на 173,9 тис. менше, ніж на початку року. Це частково пов’язано зі змінами демографічної структури та міграцією.
- Середній розмір пенсії на 2023 рік досяг 5 851,86 грн, що на 466,61 грн більше, ніж на початок року. Це зростання обумовлено індексацією пенсій на 8 % з 1 березня 2023 року.
- Пенсія працюючих пенсіонерів була вищою – у середньому 6 216,20 грн
- З 1 січня 2024 року мінімальна пенсія була збільшена з 2 093 грн до 2 361 грн, з подальшим плановим підвищенням протягом року.
- Пенсійний фонд отримав державне фінансування для підтримки виплат, оскільки дефіцит системи залишався значним, зокрема через старіння населення та зниження кількості платників внесків.

Ці дані ілюструють актуальні зміни в пенсійній системі, а також підкреслюють необхідність подальших реформ для підвищення її стійкості та ефективності.

Далі на рис. 2.2, 2.3, 2.4, 2.5 представлено дані, що відображають динаміку основних показників пенсійної системи України за 2019-2023 роки:

1. Середній розмір пенсій (рис. 2.2): стабільне зростання, яке значно прискорилося після 2020 року.
2. Мінімальний розмір пенсій (рис. 2.3): поступове збільшення відповідно до прожиткового мінімуму.
3. Кількість пенсіонерів (рис. 2.4): тенденція до зниження через демографічні фактори.
4. Коефіцієнт заміщення (рис. 2.7): поступове зменшення, що свідчить про зниження рівня забезпечення відносно середньої зарплати.

Середній розмір пенсій — це важливий соціальний показник, який відображає рівень забезпечення літніх людей та інших категорій, які отримують пенсії. Рівень пенсій залежить від економічного розвитку країни, розмірів державного бюджету, демографічної ситуації та пенсійної системи (рис. 2.2).

Розмір пенсій в Україні визначається на основі низки чинників, які враховують трудовий стаж, розмір заробітної плати, а також коефіцієнти, встановлені державою.

На розмір пенсії впливають такі ключові аспекти:

- Тривалість страхового стажу: Чим довше людина працювала і сплачувала внески, тим вищий її пенсійний коефіцієнт.
- Середня зарплата: Розраховується на основі офіційної заробітної плати за період трудової діяльності.
- Мінімальна пенсія: Держава встановлює мінімальний рівень, який залежить від прожиткового мінімуму.

Періодично уряд проводить індексацію пенсій для врахування інфляції та забезпечення соціальної справедливості.

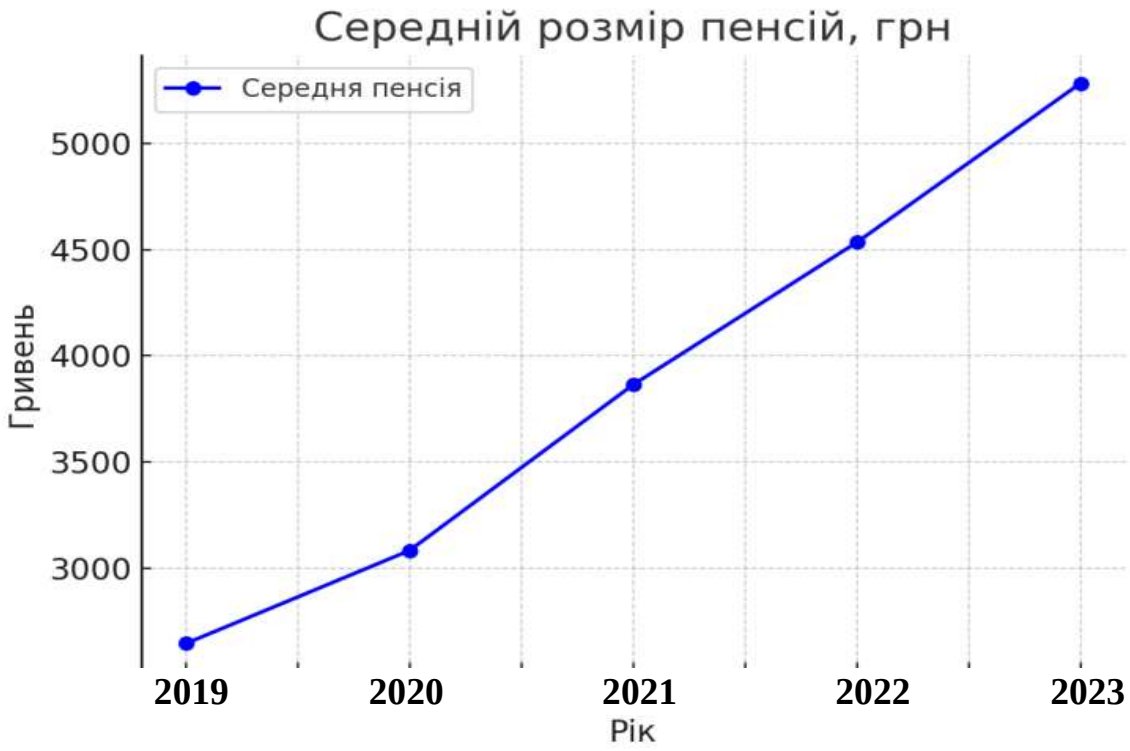

Рис. 2.2. Середній розмір пенсій за період 2019-2023 рр., грн

Пенсії є основним джерелом доходу для багатьох людей, які вже не можуть працювати через вік або стан здоров'я. Їх рівень визначає якість життя пенсіонерів.

Мінімальний розмір пенсій є одним із ключових індикаторів соціальної політики держави, що відображає рівень турботи про найуразливіші верстви населення. Цей показник встановлюється законодавчо і визначає мінімальний дохід, який гарантовано отримують громадяни, які досягли пенсійного віку або мають право на соціальну допомогу через стан здоров'я чи інші обставини.

Забезпечення мінімального розміру пенсій має велике значення для підтримки базового рівня життя пенсіонерів, дозволяючи їм покривати основні потреби, такі як харчування, медичне обслуговування та житло. Проте, в умовах економічної нестабільності чи інфляції, навіть встановлений мінімум може не відповідати реальним потребам громадян.

Важливість аналізу мінімального розміру пенсій також пов'язана з такими факторами, як:

- Рівень прожиткового мінімуму в країні.
- Економічна спроможність держави.
- Баланс між працюючим населенням і пенсіонерами.

Розуміння сутності та динаміки змін у мінімальному розмірі пенсій є важливим для оцінки ефективності соціальної політики та рівня економічної справедливості в суспільстві (рис. 2.3).

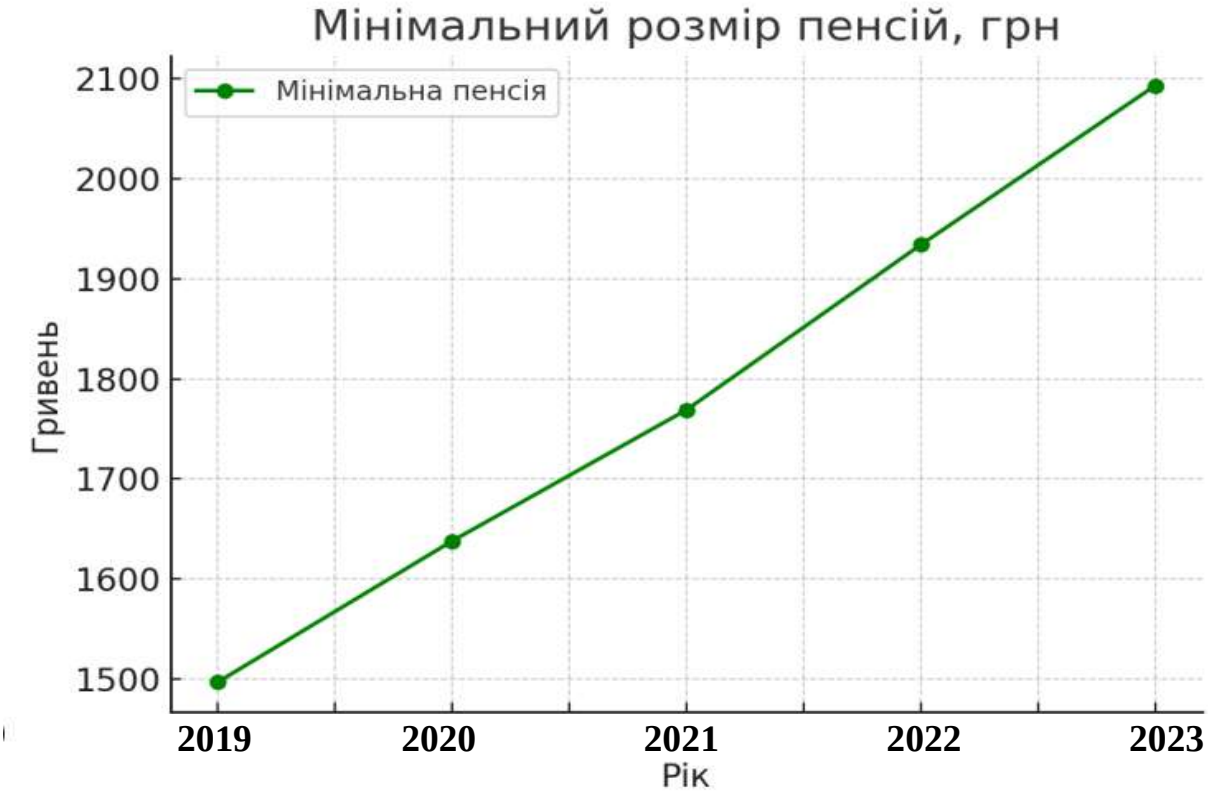

Рис. 2.3. Мінімальний розмір пенсій за період 2019-2023 рр., грн

Кількість пенсіонерів є важливим показником демографічної структури суспільства, що відображає баланс між працюючим населенням і тими, хто отримує пенсійне забезпечення. Цей показник має значний вплив на економіку, соціальну політику та функціонування пенсійної системи країни.

Зростання кількості пенсіонерів, характерне для багатьох країн у зв’язку зі старінням населення, створює виклики для державного бюджету, пенсійних фондів та системи соціального забезпечення. У той же час, цей процес підкреслює важливість впровадження ефективних політик для підтримки

пенсіонерів, забезпечення їхньої фінансової стабільності та якості життя (рис. 2.4) .

Аналіз кількості пенсіонерів також дозволяє оцінити:

- Рівень демографічного старіння суспільства.
- Навантаження на працююче населення (коефіцієнт залежності).
- Необхідність реформування пенсійної системи.

Рис. 2.4. Кількість пенсіонерів за період 2019-2023 рр., млн осіб

За даними Пенсійного фонду України, станом на 2023 р. в Україні понад 12,2 млн пенсіонерів (рис. 2). Їх кількість значно різниться по регіонах країни.

Кількість пенсіонерів є важливим показником, який відображає демографічні, соціальні та економічні тенденції в країні. Аналіз цього показника дозволяє оцінити навантаження на пенсійну систему, рівень соціального захисту населення похилого віку та загальну ефективність державної політики в сфері пенсійного забезпечення.

Рівень урбанізації, тривалість життя, народжуваність та еміграція є ключовими факторами, які впливають на кількість пенсіонерів. Крім того,

законодавчі зміни, такі як підвищення пенсійного віку або перегляд умов виходу на пенсію, також відіграють значну роль у формуванні цього показника.

Дослідження кількості пенсіонерів є необхідним для прогнозування соціально-економічних потреб держави, оптимізації витрат Пенсійного фонду та забезпечення стабільності пенсійної системи (рис. 2.5).

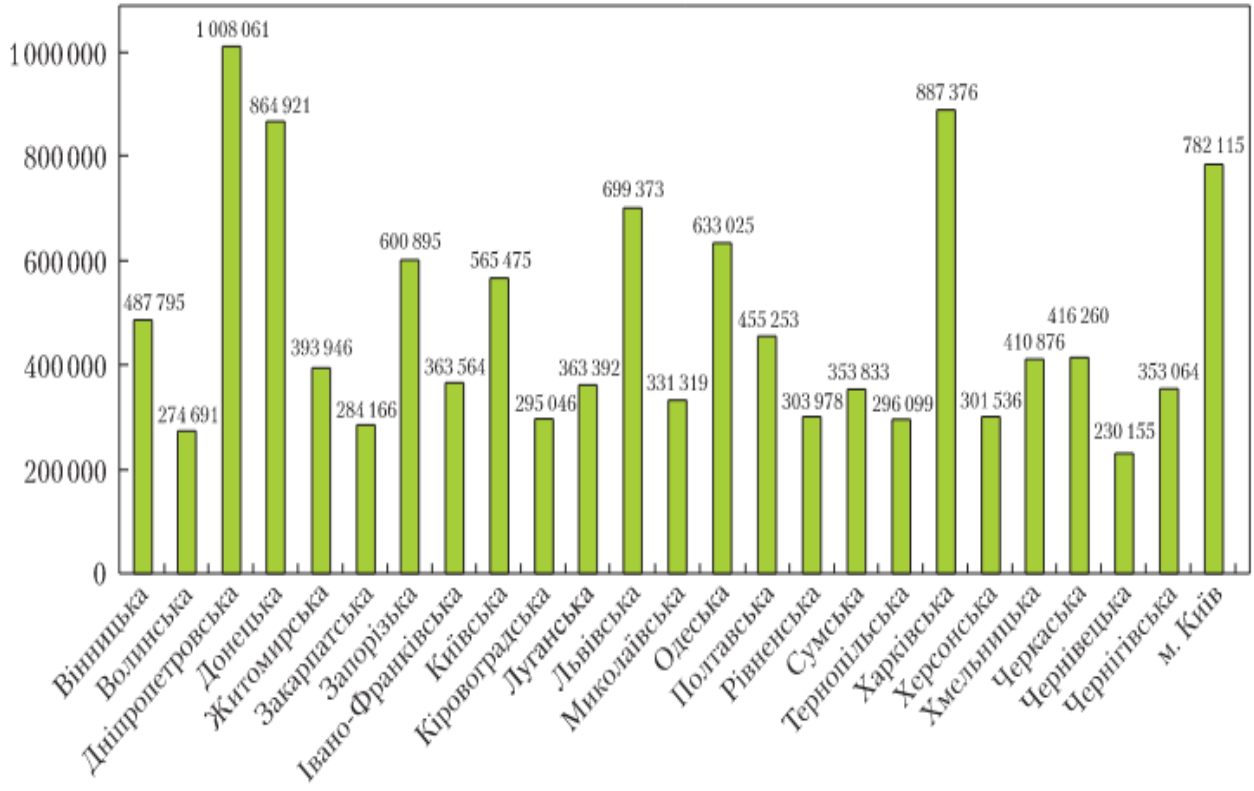

Рис. 2.5. Чисельність пенсіонерів в Україні за 2023 р. в регіональному розрізі (за даними Пенсійного фонду України)

Середній розмір пенсії по країні також коливається залежно від структури економіки того чи іншого регіону, що показано на рис. 2.6.

Пенсійний фонд України (ПФУ) є центральною установою, що забезпечує функціонування пенсійної системи в країні. Його основною місією є адміністрування пенсійних виплат, контроль за надходженням страхових внесків, а також управління фінансовими ресурсами, спрямованими на соціальний захист осіб похилого віку, людей з інвалідністю та інших категорій населення, які мають право на пенсію.

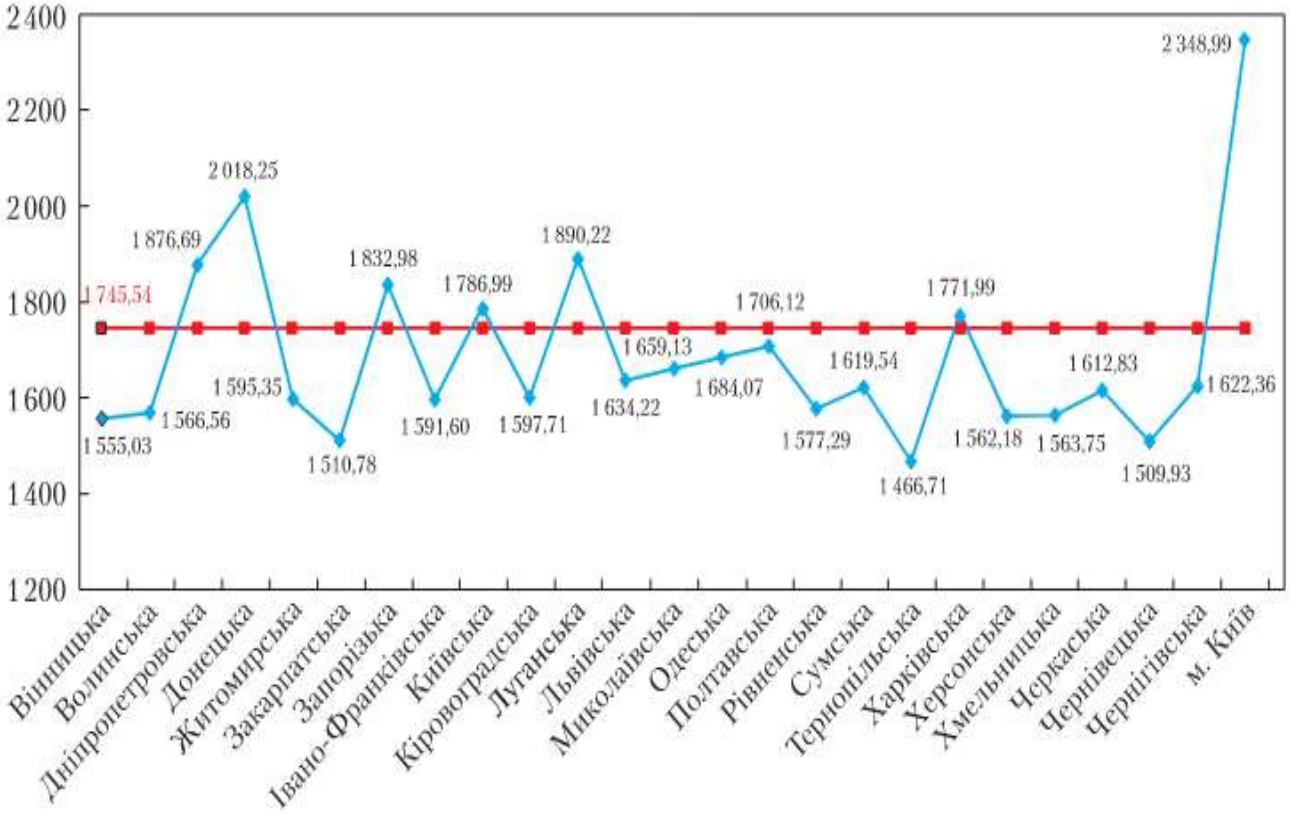

Рис. 2.6. Середній розмір пенсійної виплати в Україні станом на 2023 р. (за даними Пенсійного фонду України)

Середній розмір пенсійної виплати в Україні є одним із ключових показників рівня соціального забезпечення громадян похилого віку. Він відображає не лише економічний стан країни, але й ефективність пенсійної системи, а також здатність держави забезпечувати гідний рівень життя для пенсіонерів.

Розмір пенсії залежить від багатьох факторів: тривалості страхового стажу, середньої заробітної плати під час трудової діяльності, а також законодавчих норм, які регулюють мінімальні й максимальні розміри виплат. Крім того, регулярна індексація пенсій, що здійснюється з урахуванням рівня інфляції, є важливим інструментом для підтримання реальної купівельної спроможності пенсіонерів.

Аналіз середнього розміру пенсійних виплат дозволяє оцінити ефективність державної політики у сфері соціального забезпечення та визначити необхідність

реформ. Цей показник також є індикатором соціальної справедливості та турботи про вразливі категорії населення.

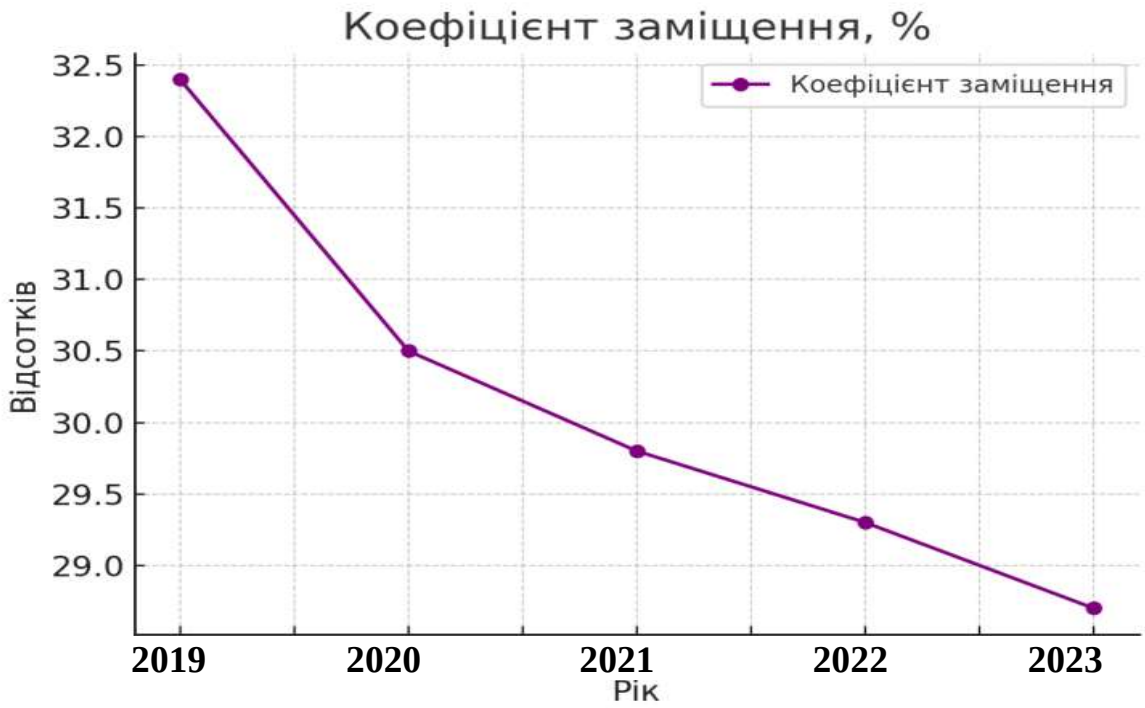

Рис. 2.7. Коефіцієнт заміщення за період 2019-2023 рр.„ %

Фінансовий стан Пенсійного фонду України залишається однією з ключових складових соціально-економічної системи країни. Аналіз джерел доходів та структури видатків демонструє, що ефективне функціонування Фонду значною мірою залежить від збалансованості його бюджету. Основними джерелами доходів є обов’язкові внески роботодавців і працівників, а також підтримка з боку держави у формі субвенцій. Основні видатки спрямовані на забезпечення виплат пенсій і соціальної допомоги.

Незважаючи на постійний дефіцит бюджету та виклики, такі як старіння населення, тіньова зайнятість і нестабільність економіки, Пенсійний фонд відіграє важливу роль у підтримці соціальної стабільності. Для покращення фінансового стану Фонду необхідно продовжувати впровадження реформ, спрямованих на підвищення прозорості системи, розширення бази платників внесків, скорочення заборгованості та оптимізацію витрат.

Забезпечення довгострокової фінансової стійкості Пенсійного фонду потребує комплексного підходу, який включатиме не лише вдосконалення механізмів адміністрування доходів і видатків, але й реформування пенсійної системи в цілому. Лише за умов реалізації системних і послідовних змін Пенсійний фонд зможе залишатися надійною опорою для громадян України.

2.2. Вплив демографічних змін на функціонування пенсійної системи

Демографічні зміни мають вирішальний вплив на стабільність і ефективність пенсійних систем у будь-якій країні. Сучасні тенденції, такі як старіння населення, зниження народжуваності та збільшення тривалості життя, ставлять під загрозу фінансову стійкість традиційних пенсійних моделей.

Основні аспекти впливу демографічних змін:

1. Зростання кількості пенсіонерів: У багатьох країнах спостерігається значне збільшення частки літніх людей у загальній структурі населення. Це призводить до підвищення видатків на пенсії та збільшує тиск на державні пенсійні фонди.
2. Скорочення кількості працюючого населення: Зменшення народжуваності знижує кількість економічно активних громадян, які сплачують внески до пенсійного фонду. Це ускладнює підтримання балансу між доходами та видатками пенсійної системи.
3. Збільшення тривалості життя: Завдяки покращенню умов життя і медицини пенсіонери отримують виплати довший період. Це вимагає додаткових ресурсів і перегляду умов виходу на пенсію, зокрема підвищення пенсійного віку.
4. Демографічний коефіцієнт залежності: Зростання співвідношення між кількістю пенсіонерів та працюючих громадян є важливим показником навантаження на економічно активне населення.

Особливості впливу демографічних змін на функціонування пенсійної системи відображено на рис. 2.8.

Можливі наслідки та виклики
• Фінансова нестійкість пенсійної системи. • Зростання дефіциту пенсійних фондів. • Необхідність реформ, таких як збільшення пенсійного віку, впровадження накопичувальних систем або стимулювання народжуваності.
Шляхи адаптації
• Розширення бази платників пенсійних внесків через активізацію ринку праці. • Розвиток приватних накопичувальних пенсійних програм. • Підвищення ефективності управління пенсійними фондами.

Рис. 2.8. Особливості впливу демографічних змін на функціонування пенсійної системи

Вплив демографічних змін на пенсійну систему є глобальною проблемою, яка потребує продуманих стратегій і адаптивних підходів для забезпечення стабільності соціального захисту громадян.

На рис. 2.9 та 2.10 показано вплив демографічних змін на функціонування пенсійної системи в період 2019-2023 років:

1. Частка працюючого населення та пенсіонерів (рис. 2.10):

- Спостерігається зменшення частки працюючого населення з 62% до 58%.
- Частка пенсіонерів зростає з 19% до 23%, що підкреслює демографічний тиск на пенсійну систему.

2. Демографічний коефіцієнт залежності (рис. 2.9):

- Кількість пенсіонерів на 100 працюючих зросла з 31 до 39, що вказує на підвищення навантаження на економічно активне населення.

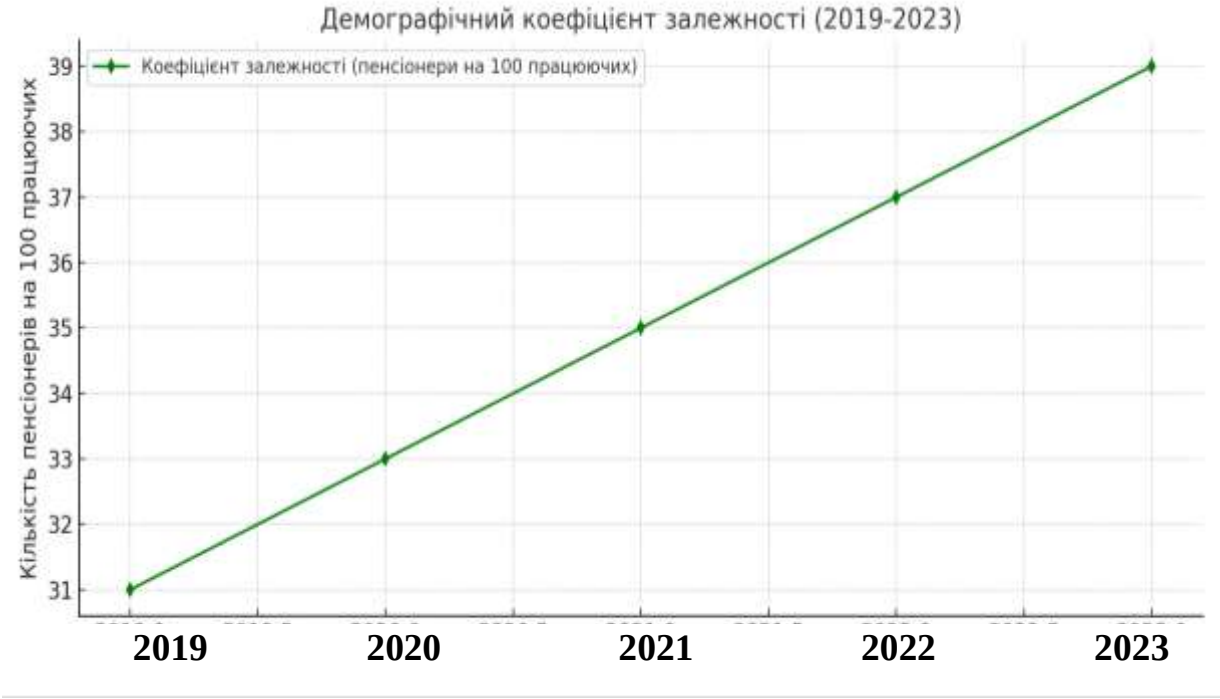

Рис. 2.9. Демографічний коефіцієнт залежності за період 2019-2023 рр.

Ці тенденції свідчать про необхідність адаптації пенсійної системи до демографічних змін через реформування політики або впровадження нових джерел фінансування.

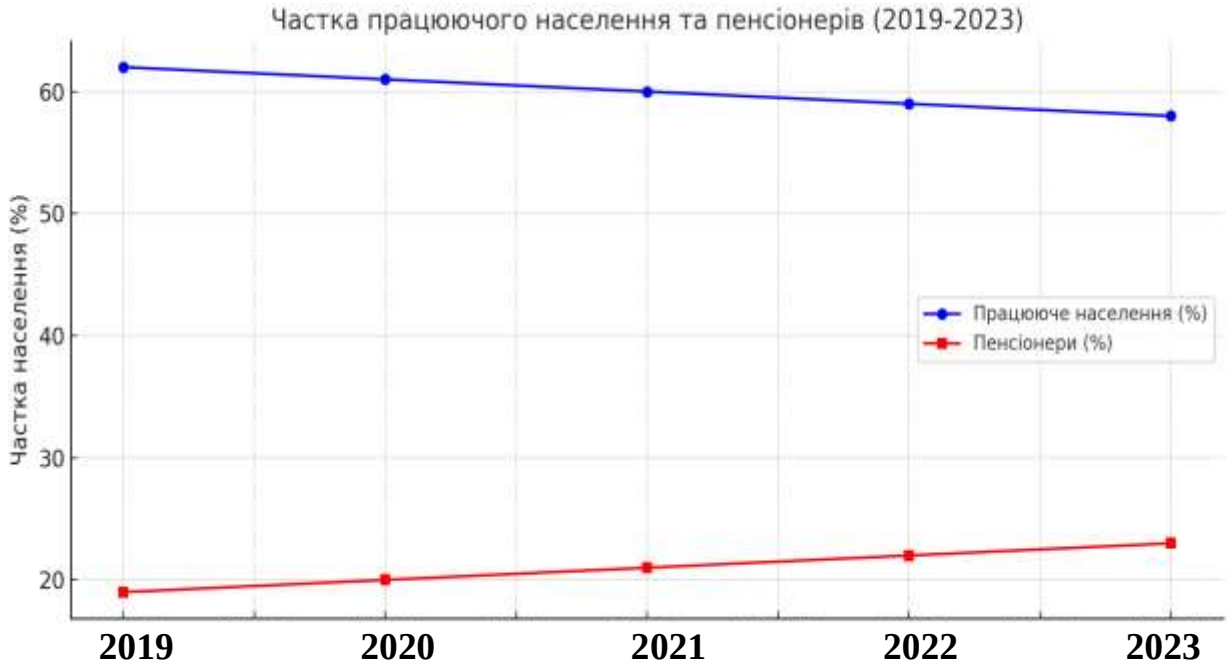

Рис. 2.10. Частка працюючого населення та пенсіонерів за період 2019-2023 рр., %

Для збереження стабільності пенсійної системи урядам необхідно впроваджувати комплексні заходи, спрямовані на адаптацію до нових демографічних реалій. Це включає збалансування між зобов'язаннями перед пенсіонерами та можливостями економіки, а також стимулювання довготривалого розвитку суспільства. Інфографіка частки людей похилого віку у різних частинах світу у 2023 р. представлена на рис. 2.11.

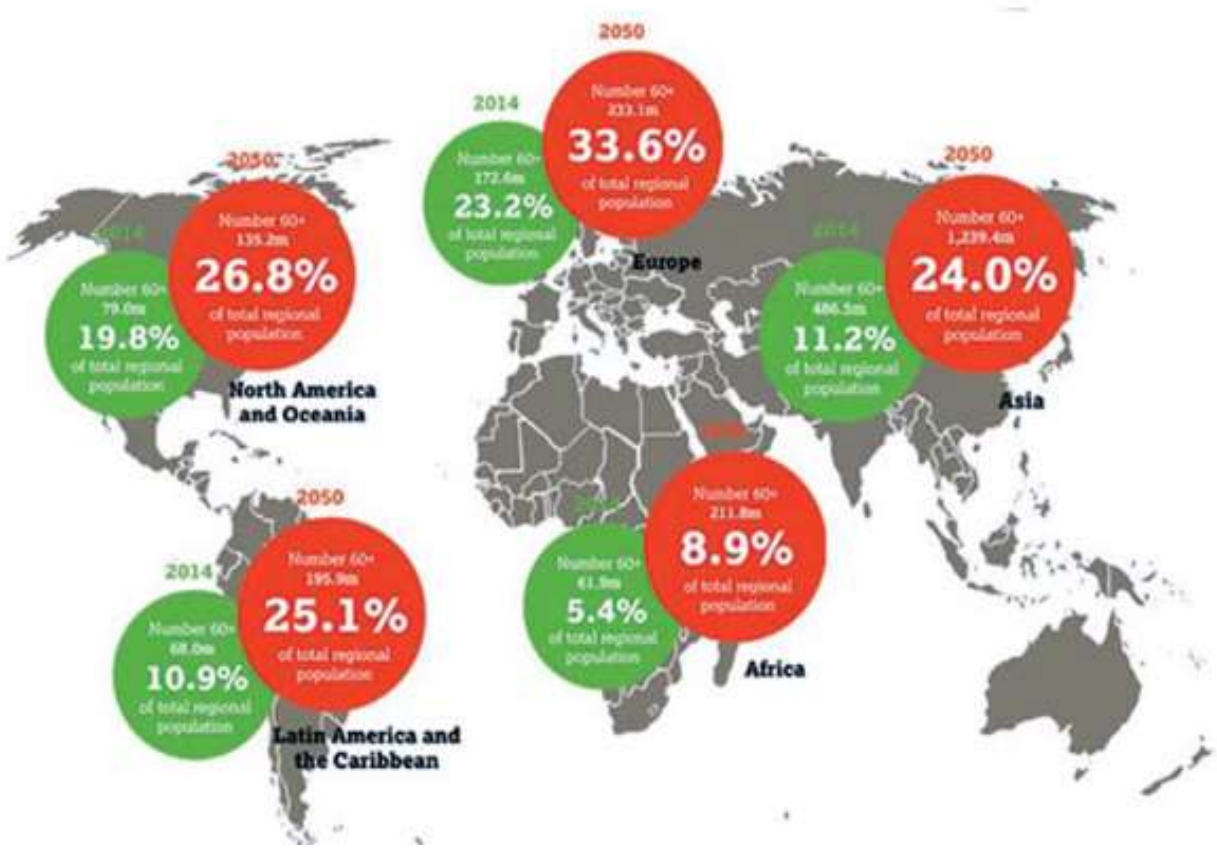

Рис. 2. 11. Інфографіка частки людей похилого віку (які досягли 60 років) у різних частинах світу у 2023 р.

У Європі кількість осіб, які досягли 60-річного віку, становить 172,6 млн, тобто 23,2 % від усіх її жителів. Кількість осіб похилого віку в Азії дорівнює 485,5 млн, тобто 11,2 % від усіх жителів регіону. В Африці число осіб, які досягли 60-річного віку, становить 61,9 млн (5,4 % населення), у Північній Америці кількість осіб похилого віку становить 79,0 млн (19,8 % жителів). Україна в цьому рейтингу в 2023 р. посідала 73-тю позицію з 96 країн світу, що є одним із найгірших показників серед країн Східної Європи (гірша ситуація

тільки в Молдові –77-ма позиція).

Демографічні зміни, такі як старіння населення, зростання тривалості життя та зниження рівня народжуваності, суттєво впливають на стабільність і ефективність пенсійних систем. Основні тенденції, зокрема зменшення частки працюючого населення та зростання кількості пенсіонерів, призводять до збільшення навантаження на економічно активних громадян і пенсійні фонди.

Ключові наслідки включають:

1. Фінансові труднощі пенсійної системи через зростаючий дефіцит ресурсів для виплат.

2. Збільшення демографічного коефіцієнта залежності, що вимагає перегляду політики пенсійного віку та джерел фінансування.

3. Необхідність структурних реформ, таких як розвиток накопичувальних пенсійних програм, стимулювання народжуваності та збільшення зайнятості.

2.3. Основні проблеми і виклики пенсійної системи України

Пенсійна система України стикається з низкою серйозних проблем, які впливають на її стабільність і здатність забезпечувати громадян гідним рівнем пенсійного забезпечення. Ці виклики є наслідком як внутрішніх економічних і соціальних факторів, так і глобальних демографічних тенденцій.

Однією з ключових проблем є старіння населення, що супроводжується зростанням кількості пенсіонерів і зменшенням кількості працюючих громадян, які формують доходи пенсійного фонду. Це призводить до підвищення демографічного навантаження та створює дефіцит фінансування пенсій.

Іншою важливою проблемою є низький рівень пенсій, що часто не відповідає реальним витратам на життя. Це питання ускладнюється інфляцією та недостатньою індексацією пенсійних виплат.

Система також стикається з викликами щодо її прозорості, справедливості та ефективності. Недостатній рівень легалізації зайнятості та низька база сплати пенсійних внесків знижують її стійкість.

Усвідомлення цих проблем є першим кроком до розробки ефективних реформ, які можуть забезпечити сталий розвиток пенсійної системи України та підвищення рівня життя її громадян.

Ефективне функціонування пенсійної системи є одним із найбільших викликів для українського суспільства сьогодні. Поточний стан пенсійної системи в державі не дозволяє забезпечити достойний рівень життя літнім людям та породжує низку негативних соціальних та економічних наслідків. На даний момент рівень пенсійного забезпечення в країні є одним із найнижчих у Європі, а пенсія в державі часто виступає синонімом бідності. Опираючись повністю на солідарний рівень, пенсійна система працює в умовах перманентного дефіциту та підтримки з боку бюджету. Дане дослідження присвячене вивченню головних недоліків пенсійної системи України та пошуків шляхів її реформування. Було доведено, що система потребує негайного реформування, зважаючи на виклики, які постануть перед Україною після завершення війни. Одним із шляхів такого реформування є імплементація накопичувального рівня пенсійної системи та стимулювання розвитку рівня недержавного пенсійного забезпечення. Тільки за ефективного поєднання функціонування усіх трьох рівнів можливо досягти високого рівня пенсійного забезпечення населення України. В такому випадку пенсійна система стане джерелом інвестицій для довгострокового економічного зростання країни, а не тягарем для молодих поколінь та бізнесу.

Пенсійна система в її теперішньому вигляді функціонує в умовах величезного дефіциту та мізерних пенсій. Вона не виконує притаманних їй функцій ефективним шляхом. Люди літнього віку вимушені жити у важких умовах, покладатися на допомогу рідних та держави. Війна та її наслідки породять нові виклики для цієї системи.

Щоб їм протистояти, важливо запровадити ефективні інструменти, без яких пенсійна система досягне колапсу протягом найближчих десятиліть. Солідарний рівень пенсійної системи недостатній для гарантування високого рівня життя людей на пенсії. Він характеризується постійним дефіцитом та дотаціями від уряду. Беручи до уваги демографічні фактори та економічний спад, цей рівень буде неспроможний виконувати свою функцію в найближчому майбутньому. В свою чергу, він стане перешкодою для довгострокового економічного зростання країни. Тому, зараз оптимальний момент для запровадження другого рівня – накопичувальної пенсійної системи. Зволікання із запровадженням накопичувальної пенсійної системи триває уже двадцять років. Немає потреби чекати розвитку ринку капіталів. Натомість, функціонування накопичувального рівня може стати стимулом для розвитку такого ринку. Інституційне середовище для діяльності другого рівня вже було створене на прикладі третього рівня пенсійної системи. Єдиним суперечливим питанням залишаються джерела фінансування накопичувального рівня. Уряд може приймати у цьому участь тільки на перших етапах з метою стимулювання приватної ініціативи. Надалі громадяни повинні самі брати на себе відповідальність за власне фінансове майбутнє на пенсії. Участь населення, як і участь роботодавців, має бути обов'язковою у другому рівні. Громадянин повинен взяти на себе більшу відповідальність щодо власного майбутнього на пенсії. Власна пенсія повинна розглядатися як диверсифікований портфель активів, що включатиме державну пенсію, приватну пенсію, власні заощадження, тощо. Участь у системі недержавного пенсійного забезпечення має залишатися добровільною. На даний момент діяльність НПФ є радше номінальною. Масштаби їх діяльності мають бути значно розширені через активну рекламну компанію, удосконалення інституційного середовища та інвестиційного клімату. У майбутньому на ринок НПФ в Україні чекає консолідація невеликих пенсійних фондів та активніший розвиток корпоративних та професійних НПФ. Даний процес може відбуватися паралельно із розвитком профспілкового руху при

гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу.

Демографічне навантаження працездатного населення особами старше 65 років має тенденцію до зростання, незважаючи на скорочення чисельності пенсіонерів (рис. 2.12). Війна прискорила цей процес, впливаючи на зрушення вікової структури населення через вимушені міграції населення працездатного віку та зростання смертності у зв'язку з бойовими діями. А також, висуваючи на передній план нові виклики для системи соціального захисту населення, пов'язані з пенсійним забезпеченням ветеранів та членів їх сімей. Аналізуючи можливі сценарії, можна припустити, що зростання чисельності отримувачів пенсій для військовослужбовців та у зв'язку з втратою годувальника, пенсій по інвалідності створить додаткове навантаження на Пенсійний фонд у найближчій перспективі.

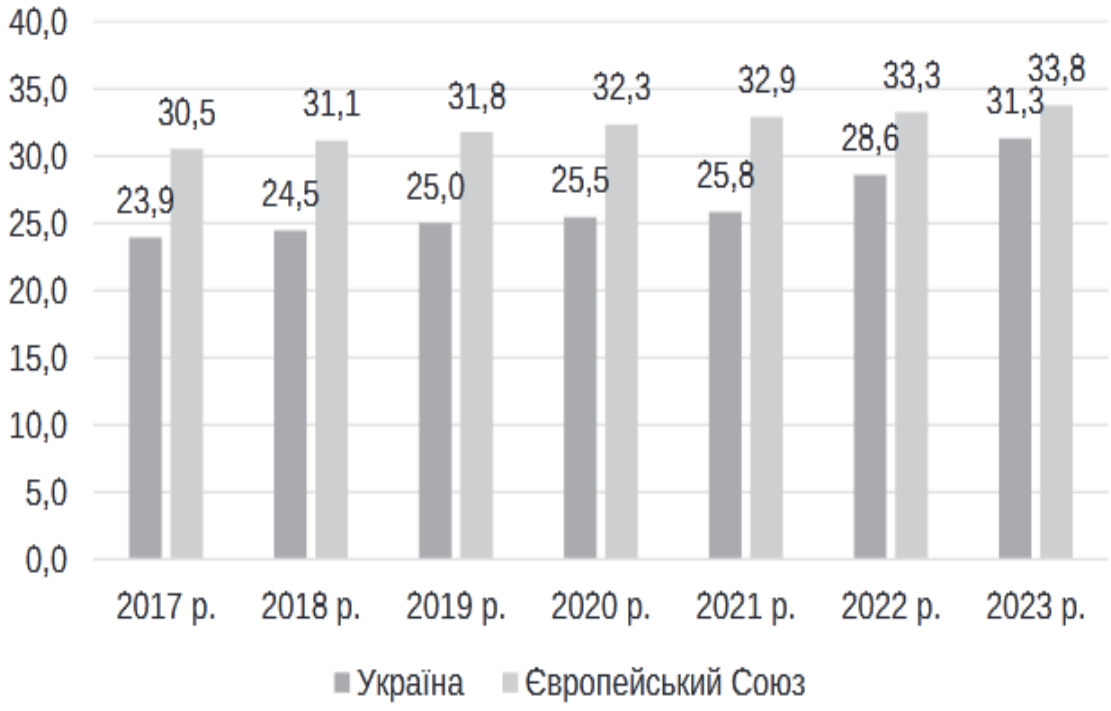

Рис. 2.12. Динаміка коефіцієнта демографічного навантаження працездатного населення особами 65 років і старше у 2017–2023 рр., %

На спроможність системи пенсійного забезпечення виконувати свої функції впливають не лише демографічні чинники, а й економічні. Основним суб'єктом солідарної системи є Пенсійний фонд України, який і здійснює акумулювання страхових внесків та виплату пенсій за віком, по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника. Наповненість бюджету Пенсійного фонду напряму залежить від стану ринку праці та зайнятості населення через сплату Єдиного соціального внеску. Слід відмітити, що звуження бази страхових внесків сьогодні обумовлено не лише воєнним станом та військовими діями в нашій країні, а й відносно великою часткою неформальної економіки, в якій за окремими оцінками працює п'ята частина зайнятого населення країни. Низький коефіцієнт заміщення заробітної плати пенсією й надалі поглиблює розрив у взаємозв'язку сплачених страхових внесків протягом періоду трудової активності людини та розміром її пенсійних виплат (рис. 2.13).

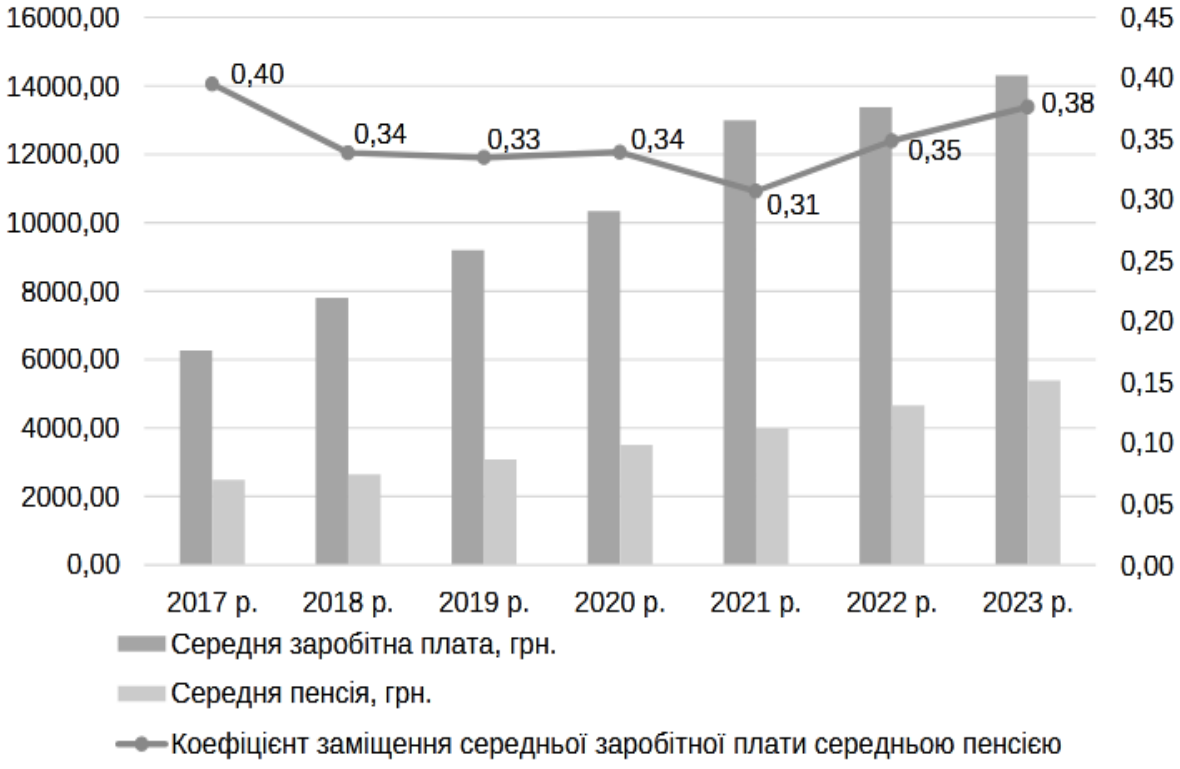

Рис. 2.13. Динаміка коефіцієнта заміщення зарплати пенсією

З середини 2010-х років середня пенсія в Україні майже вдвічі

зросла за прожитковий мінімум, однак мінімальна пенсія так і залишається нижчою за його рівень. За даними Пенсійного фонду України більше 50% пенсіонерів отримують пенсійні виплати, нижчі 4000 грн. При цьому 29,1% літніх людей в Україні отримують пенсію на рівні 2001–3000 грн (рис. 2.14).

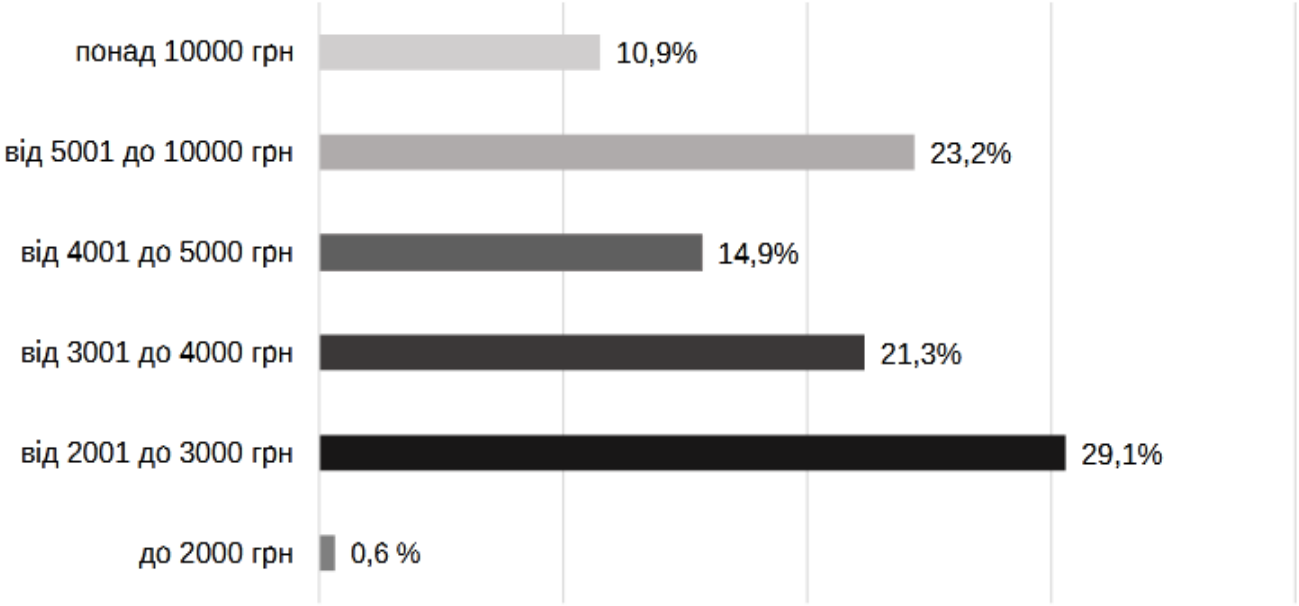

Рис. 2.14. Питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності, станом на 2023 р.

У структурі отримувачів пенсій 1 млн осіб або 10,9%, отримують пенсію, що перевищує 10 тис. грн (середній розмір пенсії у цій категорії становить 14786,47 грн). В цілому ж середня пенсія в Україні у 2023 році становила 5385 грн., що на 34,93% більше рівня 2021 року.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Пенсійна система є важливою складовою соціальної політики держави, яка забезпечує економічну стабільність та соціальний захист громадян похилого віку. В Україні питання реформування пенсійної системи набуло особливої актуальності через демографічні виклики, економічні труднощі та зростаюче навантаження на солідарний рівень пенсійного забезпечення. Традиційна система, що базується на принципі міжпоколінного солідарного фінансування, більше не може повністю відповідати сучасним потребам, що вимагає пошуку нових підходів до її модернізації.

У контексті соціальної політики реформування пенсійної системи має бути спрямоване на створення збалансованої, фінансово стійкої та соціально справедливої моделі. Основні напрями реформ включають впровадження накопичувального рівня, посилення адресності виплат, забезпечення прозорості та ефективності адміністрування. Ці заходи спрямовані не лише на забезпечення гідного рівня життя для нинішніх і майбутніх пенсіонерів, а й на посилення довіри громадян до пенсійної системи.

Реформування пенсійної системи України є однією з ключових складових соціальної політики держави, спрямованої на забезпечення сталого розвитку, зменшення соціальної нерівності та підтримку гідного рівня життя для громадян похилого віку. Сучасні демографічні виклики, зокрема старіння населення, а також економічні труднощі створюють необхідність пошуку нових рішень для забезпечення ефективності пенсійної системи.

Основні напрямки реформування:

1. *Впровадження накопичувальної пенсійної системи*

   Перехід до другого рівня пенсійного забезпечення, який передбачає обов’язкове накопичення частини внесків на індивідуальних рахунках громадян, дозволить диверсифікувати джерела фінансування пенсій. Це

сприятиме зменшенню залежності від солідарної системи та забезпечить більшу фінансову стабільність у майбутньому.

2. *Збільшення прозорості та справедливості системи*

   Реформи мають сприяти забезпеченню справедливого розподілу пенсійних виплат залежно від реального трудового внеску кожного громадянина. Для цього важливими є боротьба з тіньовою зайнятістю та вдосконалення механізмів обліку страхового стажу.

3. *Індексація пенсій*

   Регулярна індексація пенсій з урахуванням рівня інфляції є невід'ємною складовою соціальної політики, що спрямована на збереження купівельної спроможності пенсіонерів.

4. *Адаптація до демографічних змін*

   Підвищення пенсійного віку, адаптація умов виходу на пенсію до тривалості життя та стану здоров'я населення можуть стати частиною довгострокової політики для підтримання фінансової стабільності системи.

5. *Підтримка вразливих категорій населення*

   Окрему увагу слід приділяти адресній підтримці пенсіонерів із мінімальними доходами, що сприятиме зменшенню бідності серед цієї категорії громадян.

Реформування потребує значних зусиль, зокрема у подоланні недовіри громадян до накопичувальної системи, забезпеченні стабільного економічного зростання та ефективного функціонування Пенсійного фонду. Водночас успішна реалізація реформ може стати основою для посилення соціальної захищеності та створення справедливішої системи пенсійного забезпечення.

Одним із основних атрибутів соціальної політики будь-якої цивілізованої держави є соціальний захист населення. Складна макроекономічна ситуація в країні, спад економічного розвитку призводять до значного зростання соціальних негараздів. Протистояти цим явищам може лише суспільство, в якому створено надійну систему соціального захисту населення [1-2].

Саме пенсійне забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави і водночас як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які, відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання пенсії. Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян, оскільки для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування [42-43].

Нині майже у всіх країнах існують у тій чи іншій формі інституційні системи соціального забезпечення. Проте є значні відмінності між різними групами країн, регіонами та окремими країнами щодо типів страхових випадків, охоплення населення, рівнів допомоги, а також ефективності та дієвості наявних програм.

Для забезпечення соціального захисту населення використовується різноманіття методів. У промислово розвинених країнах найбільш використовуваним методом є соціальне страхування. У багатьох інших країнах роботодавці за законом зобов’язані надавати допомогу безпосередньо своїм працівникам. Це називається відповідальністю роботодавця, варіантом якої є вимога до роботодавців заключити договір приватного страхування або брати участь у фінансуванні фонду конкретного ризику від імені своїх працівників. Інші допомоги можуть надаватися на всеохоплюючій основі для всіх жителів, здебільшого вони фінансуються за рахунок державного бюджету. Техніка адресної соціальної допомоги використовується, коли необхідно приділити увагу певній цільовій групі, наприклад, особам із низькими доходами. Ці допомоги фінансуються за рахунок податків і потребують перевірки права на допомогу кожної особи. Обов’язкові програми накопичення заощаджень, згідно з якими кожна людина володіє особистим рахунком, складають інший підхід. Національні накопичувальні фонди, присутні у деяких країнах, що розвиваються, є найбільш відомим прикладом цього підходу. Кожна техніка соціального забезпечення пов’язана зазвичай з певним методом фінансування: наприклад, програми соціального страхування фінансуються за рахунок внесків

і від роботодавців, і від працівників. Як відзначають міжнародні експерти у сфері соціального захисту, система соціального захисту повинна мати принаймні три основні цілі та необхідні ресурси для їх досягнення (рис. 3.1).

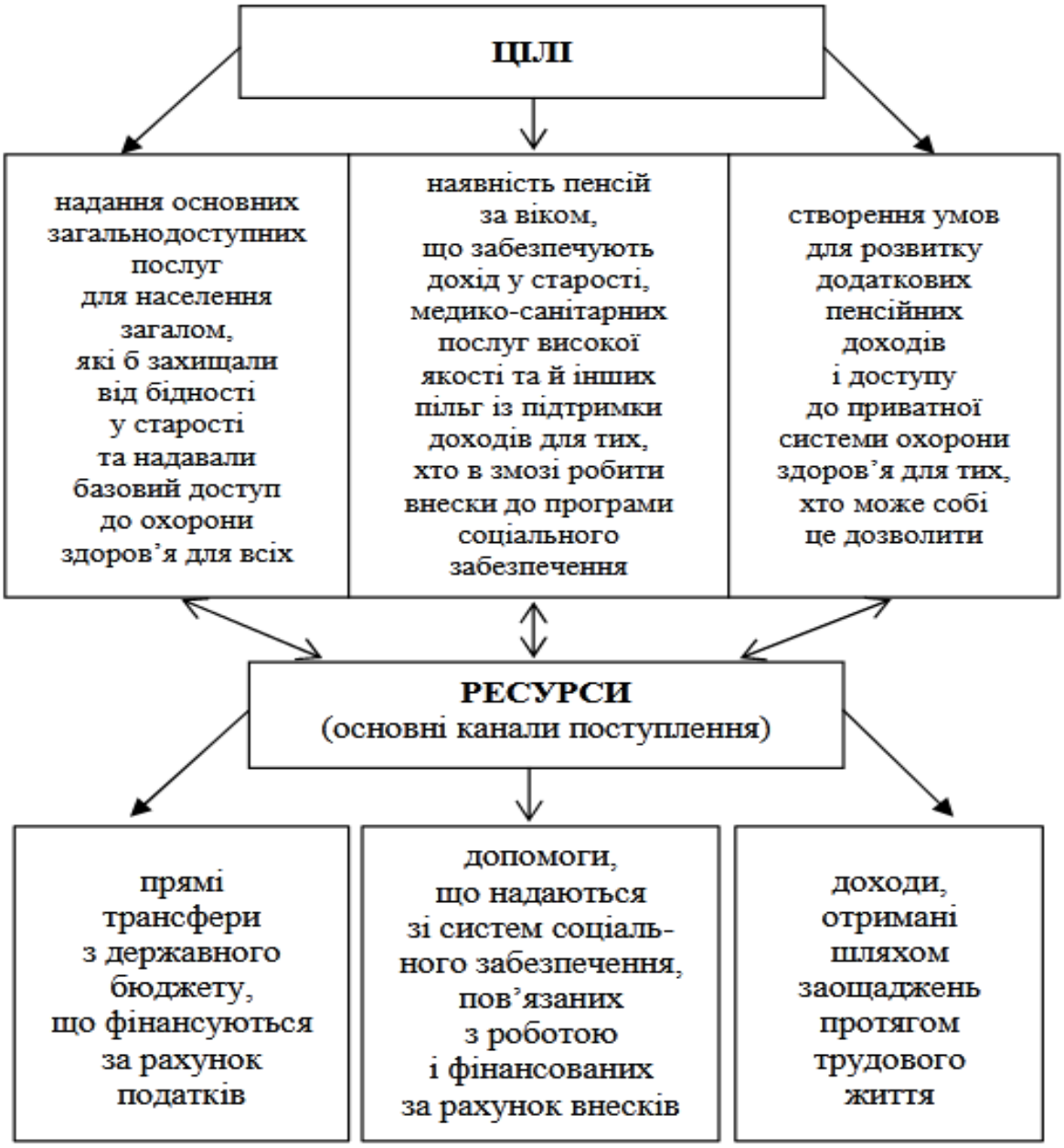

Рис. 3.1. Структура системи соціального захисту

Пенсійна система завжди залишається базовим складником системи соціального забезпечення через систему соціальних гарантій та суттєвим чинником, який безпосередньо впливає на стан економіки держави. Соціальна та економічна роль політики пенсійного забезпечення у сучасному суспільстві

визначається надійністю пенсійного забезпечення, що є основою соціальної стабільності держави, а також економічної. Завданням України є утримання соціальних стандартів і підвищення їх до стандартів Європейського Союзу та Міжнародної організації праці.

Старіння населення є однією з найбільших проблем, яку переживають пенсійні системи в усьому світі. Звичайно, пенсійні проблеми завжди викликають гострі політичні дебати, як у США, Німеччині, Великобританії, Росії. В Україні соціологічні дослідження свідчать, що абсолютна більшість населення не задоволена існуючою пенсійною системою. Тож не дивно, що саме це питання посіло чільне місце у непростих переговорах України з МВФ. Сьогодні, коли наслідки світової фінансової кризи відчувають по усьому світові і коли в результаті поглиблення економічного спаду виникає загроза зменшення сплати пенсійних внесків, питання підвищення пенсійного віку та багато інших проблем щодо забезпечення соціальної підтримки відповідних верств населення стоять на порядку денному пенсійної реформи у багатьох країнах, включаючи Україну.

Аналізуючи питання пенсійної системи в різних країнах, потрібно звернути увагу, що усі економічно розвинені країни у сфері приватного пенсійного забезпечення засвідчують ефективність функціонування таких суспільно-економічних утворень, як недержавні пенсійні фонди. Вони можуть стати важливим інструментом структурних перетворень і української економічної системи. Важливими чинниками розвитку системи недержавних пенсійних фондів є темпи росту економіки країни, політична стабільність в суспільстві, закріплення довіри населення до добровільного пенсійного забезпечення. Звичайно, що важливими ознаками сучасної соціально-економічної стратегії передових країн світу є ідея економічної забезпеченості гідного життя непрацездатних членів суспільства.

Пенсійне забезпечення в Україні є основною складовою системи соціального захисту. Це спричинено значною часткою пенсіонерів у складі населення, що на даний момент складає 28,6%. Вирішити це завдання можна

завдяки впровадженню комплексу організаційно-правових та економічних заходів, серед яких важливу роль відіграють реформування пенсійної системи та створення нових інститутів соціального захисту.

Отже, проблема реформування пенсійного забезпечення в Україні потребує нових методологічних підходів до її розробки та впровадження в практику роботи відповідних державних органів, які в сукупності повинні вирішити структурні проблеми системи пенсійного забезпечення та забезпечити баланс, який дозволяв би на гідному рівні забезпечувати українських пенсіонерів.

Реформування пенсійної системи України є невід'ємною складовою реалізації ефективної соціальної політики, що має на меті забезпечення фінансової стабільності системи та соціальної справедливості для громадян. У сучасних умовах вирішення проблем пенсійного забезпечення потребує комплексного підходу, який враховує демографічні, економічні та соціальні виклики.

Запровадження накопичувальної системи, удосконалення механізмів обліку страхового стажу, підвищення прозорості виплат та їх адресності – це ключові кроки, що сприятимуть модернізації пенсійної системи. Водночас важливо зберігати баланс між інтересами пенсіонерів та працюючого населення, забезпечуючи справедливий розподіл ресурсів і довіру до системи.

Перспективи пенсійної реформи залежать від її здатності поєднати фінансову стійкість з турботою про соціально вразливі категорії населення. Успішна реалізація змін дозволить створити сучасну та надійну пенсійну систему, яка стане гарантією гідного рівня життя для громадян, забезпечуючи стабільність та добробут у суспільстві.

Ефективне функціонування пенсійної системи є одним з головних пріоритетів будь-якої держави, оскільки від цього залежить соціальна стабільність і благополуччя значної частини населення. Поточний стан пенсійного забезпечення в Україні не спроможний протистояти численним економічним і демографічним викликам. Зокрема, це стосується значних обсягів тіньової зайнятості, яка не дозволяє забезпечити необхідний рівень надходжень

до Пенсійного фонду, спостерігається брак гідно оплачуваних робочих місць, що призводить до недостатніх відрахувань до фонду, а також еміграція працездатного населення за кордон, яка посилює проблему дефіциту робочої сили, при цьому зростання надмірного розриву доходів працівників і пенсіонерів порушує принцип соціальної справедливості. Українська пенсійна система майже повністю спирається на солідарний рівень та працює в умовах дефіциту Пенсійного фонду, що змушує державу постійно покривати цю недостачу за рахунок коштів державного бюджету та створює додаткове навантаження на державні фінанси. Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності та субсидування, здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4].

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [2-3].

Реформа пенсійної системи, започаткована в 2004 р., так і не знайшла свого завершення у вигляді ефективно діючих усіх трьох рівнів, що є серйозним викликом для держави щодо гарантування права кожної людини на гідну старість.

Основою пенсійного забезпечення України є солідарна система,

функціонування якої забезпечує реалізацію принципу соціальної солідарності, адже виплата пенсій сьогоднішнім пенсіонерами фактично здійснюється за рахунок страхових внесків працюючого населення. Це підсилює рівень вразливості пенсійної системи до демографічних змін та стану ринку праці.

Система соціального захисту населення, що сформувалася в Україні за роки незалежності, характеризується багаторівневою та складною побудовою з використанням усіх її форм (соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога), які фінансуються з різноманітних джерел фінансування. Це дозволяє якнайповніше охоплювати захистом усі верстви населення від великої кількості різноманітних соціальних ризиків. Проведені дослідження засвідчили постійну тенденцію до збільшення кількості та різноманітності соціальних виплат, допомог та пільг, розширення кола їх потенційних отримувачів, що, природно, вимагає з кожним роком все більше фінансових ресурсів. Водночас, складні економічні та демографічні проблеми негативним чином позначаються на збалансованості фінансових ресурсів у системі соціального захисту та ефективності їх використання. Це проявляється як через постійний дефіцит коштів на окремі соціальні програми (виникає через велику кількість отримувачів соціальних допомог внаслідок постійного дефіциту джерел фінансування) так і через неефективне використання фінансових ресурсів, у тому числі шляхом їх спрямування реципієнтам, що об’єктивно (наприклад, через достатній рівень доходів) їх не потребують. Все це негативним чином позначається на виконанні соціальним захистом його функцій, що нівелює використання колосальних фінансових ресурсів на підтримку соціального захисту населення. Оскільки соціальний захист тісно пов’язаний з економічним розвитком, то держава при цьому отримує ще й значні втрати у площині економічного зростання (рис. 3.2).

Досягнення основних цілей соціального захисту (зменшення бідності та нерівності у доходах населення) у цілому позитивно позначається і на інших соціально-економічних аспектах існування держави.

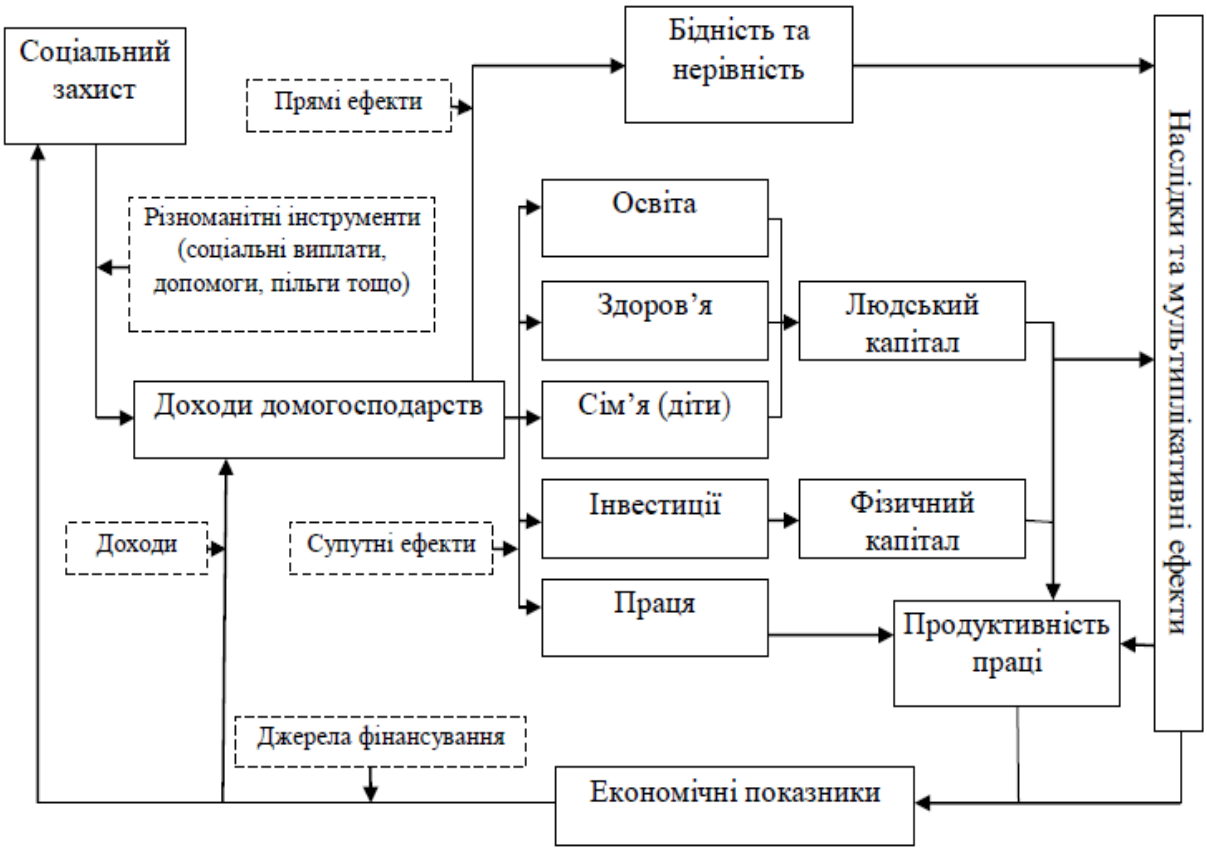

Рис. 3.2. Схема взаємодії основних цілей соціального захисту з економічним розвитком держави

За умови порушення хоча б однієї ланки, завдяки мультиплікативним ефектам, спостерігається негативний вплив і на інші чинники, які прямо позначаються і на рівні економічного розвитку держави, що у майбутньому вимагає додаткових фінансових ресурсів для підтримки зростаючої кількості отримувачів соціальних допомог та пільг.

Україна вже тривалий час стикається з низкою викликів у сфері пенсійного забезпечення, що обумовлені як демографічними, так і економічними факторами. Складна економічна ситуація, старіння населення, низький рівень доходів більшості громадян і дефіцит Пенсійного фонду створюють необхідність масштабних реформ у цій сфері. Реформування пенсійної системи є не лише інструментом забезпечення соціальної справедливості, але й важливим аспектом загальної соціальної політики держави.

Українська пенсійна система традиційно базувалася на розподільчому принципі, коли працюючі громадяни утримують пенсіонерів. Однак демографічна ситуація в країні значно ускладнила функціонування цієї моделі. Серед ключових проблем можна виділити:

- Зростаюче співвідношення між кількістю пенсіонерів і працюючих громадян.
- Низький рівень пенсій, який не забезпечує гідного рівня життя для багатьох пенсіонерів.
- Високий рівень "тіньової" зайнятості, що зменшує базу для наповнення Пенсійного фонду.
- Низька довіра громадян до пенсійної системи, що гальмує розвиток накопичувального компонента.

З метою подолання наявних проблем та створення стійкої і справедливої системи пенсійного забезпечення, перед Україною постають такі перспективні напрями реформ, що згруповані на рис. 3.3.

Реформування пенсійної системи є однією з ключових складових соціально-економічного розвитку України. Сучасна пенсійна система стикається з численними викликами, такими як демографічна криза, зростання дефіциту Пенсійного фонду, низький рівень пенсій та недостатня довіра громадян до існуючих механізмів забезпечення. Ці проблеми потребують впровадження системних змін, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості системи, підвищення соціальної справедливості та адаптації до сучасних економічних умов.

Напрями реформування пенсійної системи визначаються як однією з основних пріоритетів державної політики. Ефективність запропонованих змін залежить від впровадження збалансованого підходу, що поєднує міжнародний досвід, врахування національних особливостей та активну участь усіх зацікавлених сторін. У контексті побудови соціально орієнтованої держави, реформування пенсійної системи має забезпечувати гідний рівень життя для літніх людей і

стимулювати відповідальне ставлення громадян до власного пенсійного забезпечення.

Напрями реформування пенсійної системи

Впровадження трирівневої пенсійної системи

Міжнародний досвід свідчить про ефективність трирівневої моделі пенсійного забезпечення, яка включає:

- **Перший рівень** — солідарна система, що забезпечує базову пенсію для всіх громадян.
- **Другий рівень** — обов'язкова накопичувальна система, де громадяни мають персональні пенсійні рахунки.
- **Третій рівень** — добровільні накопичення, що заохочуються державою через податкові пільги.

Впровадження другого рівня в Україні є важливим кроком, оскільки він дозволить диверсифікувати джерела пенсійного доходу громадян та зменшити тиск на державну пенсійну систему.

Інституційне зміцнення Пенсійного фонду

Для підвищення ефективності управління Пенсійним фондом необхідно:

- Вдосконалити механізми адміністрування внесків та виплат.
- Зменшити корупційні ризики через впровадження цифрових технологій.
- Підвищити прозорість діяльності Фонду для відновлення довіри громадян.

Створення стимулів для легалізації зайнятості

Для збільшення бази платників необхідно створити умови, що заохочуватимуть громадян до офіційного працевлаштування. Це може включати:

- Зниження податкового навантаження на фонд оплати праці.
- Посилення контролю за "тіньовою" зайнятістю.
- Освітні кампанії для підвищення фінансової грамотності населення.

Узгодження пенсійної політики з економічними реаліями

Пенсійні реформи мають враховувати економічний стан країни, зокрема рівень доходів громадян та можливості державного бюджету. Одним із шляхів може бути поступове підвищення пенсійного віку, з урахуванням тривалості життя населення та умов праці.

Рис. 3.3. Напрями реформування пенсійної системи

Ефективне реформування пенсійної системи має бути орієнтованим на забезпечення соціальної справедливості та зниження рівня бідності серед пенсіонерів. Для цього важливо:

- Гарантувати мінімальний рівень пенсій, що покриває базові потреби.
- Підтримувати малозабезпечених громадян за допомогою цільових соціальних програм.
- Забезпечити гендерну рівність у пенсійному забезпеченні.

Досвід країн ЄС свідчить, що для успішного реформування необхідні комплексний підхід, стабільна економічна політика та участь громадянського суспільства. Зокрема:

- Використання накопичувальних систем у Польщі та Литві показало, що створення індивідуальних пенсійних рахунків підвищує мотивацію до сплати внесків.
- Успішний перехід до трирівневої системи в Естонії підкреслює важливість інформаційної підтримки реформ.

Перспективи реформування пенсійної системи України вимагають стратегічного підходу, який враховує як соціально-економічні реалії країни, так і міжнародний досвід. Реалізація запропонованих заходів дозволить створити ефективну, справедливу та фінансово стійку пенсійну систему, яка стане важливим елементом соціальної політики держави.

У процесі реформування пенсійної системи Україна може скористатися успішним досвідом країн із подібними економічними та демографічними викликами. Міжнародна практика свідчить про те, що основні напрями реформування мають бути спрямовані на диверсифікацію джерел фінансування пенсій, підвищення прозорості системи та стимулювання участі громадян у накопичувальних схемах. Нижче узагальнено та наведено приклади ефективних реформ, які можуть бути корисними для України.

1. Польща: запровадження трирівневої пенсійної системи

У Польщі в 1999 році було запроваджено трирівневу модель пенсійного забезпечення, яка включає:

- Солідарний рівень (обов'язкова державна пенсія).
- Накопичувальний рівень (обов'язкові внески на персональні рахунки).
- Добровільний рівень (приватні пенсійні фонди).

Цей підхід дозволив знизити фінансове навантаження на державу, розподіливши відповідальність між різними джерелами фінансування. В Україні подібний крок може бути адаптований з акцентом на створення прозорих умов для роботи приватних накопичувальних фондів і підтримку через податкові пільги.

2. Литва: цифровізація та індивідуалізація пенсійних рахунків

Литва успішно реформувала свою пенсійну систему, запровадивши обов'язкові накопичувальні рахунки для громадян. Завдяки використанню сучасних цифрових технологій, громадяни можуть у режимі реального часу перевіряти стан своїх пенсійних накопичень, що сприяє довірі до системи.

Для України впровадження подібної практики могло б не лише покращити адміністрування пенсійних внесків, а й підвищити фінансову грамотність громадян.

3. Естонія: гнучкість пенсійної системи

Естонія надала громадянам більше свободи у виборі механізмів пенсійного забезпечення.

Зокрема:

- Громадяни можуть самостійно обирати, чи брати участь у накопичувальних схемах.
- Існують стимули для добровільного збільшення внесків через податкові пільги.

Україна може запозичити цей підхід, надаючи громадянам можливість впливати на свої пенсійні накопичення, стимулюючи добровільне інвестування.

4. Німеччина: стимулювання приватних пенсій

Німеччина використовує механізм "Riester-Rente", що заохочує громадян до накопичення пенсій через державні субсидії та податкові пільги. Це дозволяє

зменшити залежність від державної пенсійної системи та забезпечує громадянам вищий рівень доходів у старості.

В Україні подібні заходи можуть бути реалізовані шляхом запровадження пільгового оподаткування для учасників добровільних пенсійних фондів.

5. Швеція: прозорий підхід до розрахунку пенсій

Швеція реформувала свою пенсійну систему, створивши індивідуальні пенсійні рахунки з чітким механізмом розрахунку пенсій залежно від трудового стажу та внесків. Цей підхід підвищив довіру громадян до системи та забезпечив прозорість її функціонування.

Україні варто застосувати подібний механізм, щоб зробити пенсійну систему зрозумілішою та справедливішою для громадян.

Отже, Україна може використовувати досвід Польщі, Литви, Естонії, Німеччини та Швеції для побудови сучасної пенсійної системи, що відповідає викликам часу. Важливими елементами є впровадження трирівневої моделі, розвиток накопичувальних схем, цифровізація управління, податкові стимули та забезпечення прозорості. Успішна адаптація цих практик допоможе створити стійку, справедливу та ефективну пенсійну систему, яка відповідатиме потребам громадян України.

Фінансова стійкість пенсійної системи досягла критично низького рівня, що вимагає серйозних змін у її структурі. Велика кількість пенсіонерів зумовлює високі пенсійні видатки, однак рівень пенсійних виплат залишається низьким. Демографічні тенденції й надалі створюватимуть тиск на пенсійну систему та державні фінанси, що не сприятиме вирішенню проблеми бідності серед людей похилого віку. Сьогодні вже зрозуміло, що підвищення пенсійного віку та вимог до страхового стажу суттєво не допоможе зменшити фінансовий дисбаланс пенсійної системи. Існує потреба у розширенні бази для внесків на пенсійне страхування за рахунок підвищення рівня трудової активності старших вікових груп населення, а також забезпеченні додаткових джерел пенсійних виплат за рахунок участі у системах накопичувального та недержавного пенсійного забезпечення.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі вдалося досягти мети, яка полягала в досліджені сучасного стан пенсійної системи України з метою забезпечення фінансової стійкості, соціальної справедливості та відповідності сучасним викликам у контексті соціальної політики держави.

За результатами дослідження можна зроблені наступні висновки:

1. Пенсійна система є фундаментальним елементом соціальної політики, яка забезпечує економічну стабільність та соціальний захист населення похилого віку. Її функціонування базується на трьох рівнях: солідарному, накопичувальному та недержавному, кожен із яких має свої переваги та завдання.

Розробка теоретичних основ пенсійної системи дозволяє зрозуміти її значення як інструмента соціальної справедливості, що спрямований на перерозподіл доходів між поколіннями. Ефективна пенсійна система сприяє зміцненню довіри громадян до держави, підтримує соціальну стабільність і зменшує рівень бідності серед пенсіонерів.

Водночас, у контексті соціальної політики, пенсійна система має вирішувати завдання адаптації до економічних і демографічних змін. Це передбачає баланс між фінансовою стійкістю системи та забезпеченням справедливих виплат для всіх категорій пенсіонерів.

Таким чином, пенсійна система є не лише засобом фінансового забезпечення осіб, які завершили свою трудову діяльність, а й важливим фактором забезпечення соціальної справедливості, солідарності та сталого розвитку суспільства.

2. Сучасний стан пенсійної системи України характеризується низкою проблем, які зумовлюють її недостатню ефективність у виконанні основної функції – забезпечення соціального захисту громадян похилого віку. Основними викликами залишаються демографічний тиск, високий рівень тіньової

економіки, недостатність фінансових ресурсів Пенсійного фонду та низький коефіцієнт заміщення доходів.

Дефіцит Пенсійного фонду, що постійно покривається за рахунок державного бюджету, створює фінансовий тягар на економіку, ускладнюючи реалізацію довгострокових соціальних програм. Водночас, велика частка пенсіонерів отримує мінімальні виплати, що не забезпечують гідного рівня життя. Запровадження другого накопичувального рівня пенсійної системи, яке могло б сприяти розв’язанню частини проблем, залишається на стадії законодавчих ініціатив.

Попри це, пенсійна система України продовжує виконувати базові завдання, забезпечуючи виплати понад 10 млн громадян, навіть в умовах економічних труднощів та воєнного стану. Проте її стійкість і ефективність потребують комплексного реформування з акцентом на прозорість, адресність виплат і створення можливостей для розвитку накопичувальних механізмів.

Покращення стану пенсійної системи є важливим завданням соціальної політики, яке потребує продуманих рішень і балансу між короткостроковими викликами та довгостроковими цілями розвитку.

3. Реформування пенсійної системи України є необхідним і невідкладним завданням, яке має вирішальне значення для забезпечення соціальної стабільності та економічної стійкості держави. В контексті соціальної політики це питання не тільки фінансової, але й суспільної справедливості, що передбачає доступ кожного громадянина до гідного пенсійного забезпечення.

Основні перспективи реформування включають впровадження трирівневої моделі пенсійного забезпечення, яка дозволить збалансувати інтереси держави, громадян і бізнесу. Важливими напрямами є розвиток накопичувальної системи, вдосконалення адміністрування Пенсійного фонду, створення стимулів для легалізації зайнятості, а також інтеграція міжнародного досвіду з урахуванням українських реалій.

Соціальна політика держави має гарантувати мінімальний рівень пенсій для найуразливіших груп населення, підтримувати малозабезпечених та

забезпечувати рівні можливості для всіх громадян, незалежно від їхнього статусу чи статі. Лише комплексний підхід до реформування та активна участь громадськості можуть забезпечити успішну реалізацію цих змін.

Таким чином, реформи в пенсійній сфері є не лише викликом, але й можливістю для України створити сучасну, ефективну та справедливу систему пенсійного забезпечення, яка відповідатиме потребам суспільства та викликам часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Араменко О.Г. Організація виконання бюджету органами Пенсійного фонду України. *Облік і аудит*. 2021. № 5. С. 14-22.

2. Богдан О.В. Накопичувальна пенсійна система: плюси й мінуси. *Вісник Пенсійного фонду України*. 2022. № 12. С. 30-31.

3. Бахруч А.К. Недержавні пенсійні фонди, статистика, перспективи. *Вісн. Пенсійного фонду України*. 2022. № 10 (75). С. 13-19.

4. Бечко П. К. Податковий менеджмент: навч. посіб. / П. К. Бечко, Н. В. Лиса. К. : Центр учбової літера тури, 2009. 288 с.

5. Бечко П. К. Місцеві фінанси : навчальний посібник / П. К. Бечко, О. В. Ролінський. К. : ЦУЛ, 2007. 192 с.

6. Борейко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навчальний посібник – 2-ге вид., випр. і доп. / М.Д. Бойко. Київ: Атака, 2016. 356 с.

7. Гаврюшенко Г.І. Працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями: світовий досвід. *Соціальний захист-щомісячний інформаційний та науково-виробничий журнал*. 2022. №11. С. 23-34.

8. Гриненко А.М. Накопичувальна пенсійна система та ризики її впровадження в Україні. *Управління розвитком: Зб. наук. ст.* Х.: ХНУ. 2020. №4. С. 192-196.

9. Європейська соціальна хартія. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2021. №51. С.23-57.

10. Єнісєєв А.М. Платники, база для нарахування та розміри єдиного внеску на соціальне страхування. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2022. №2. С.15-19.

11. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення (у цифрах і фактах). К.: Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. 2020. 72 с.

12. Зайченко Б.О. Система пенсійного забезпечення сьогодні і завтра: Коментар застосування Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» / Б.О. Зайчук, В.С. Микитенко, В.І. Семендяєва. Київ: «Формат» ВПД, 2018. 336 с.

13. Зайчук Б.О. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Навчальний курс / [Б.О. Зайчук, О.Б. Зарудний, С.Б. Березіна, В.Т. та ін]. – Київ: НВП «АВТ», 2019 р. 256 с. (Інтегрований навчально-атестаційний комплекс).

14. Зайчук Б.О. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування / [Зайчук Б.О., Зарудний О.Б., Березіна С.Б., Александров В.Т., Недбаєва С.М.] К : «АВТ», 2016. 156 с.

15. Зайчук Б. О. Система пенсійного забезпечення: сьогодні і завтра : Коментар застосування Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Б. О. Зайчук, В. С. Никитенко, В. І. Семендяєва. К. : Формат, 2019. 352 с.

16. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради. 1996. №2. 141 с.

17. Литвиненко В. Інструкція про порядок нарахування і сплати внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. *Все про бухгалтерський облік*. 2019. №7. С.15-30.

18. Малецький О. Накопичувальна система Російської Федерації: досвід початку використання. *Вісник Пенсійного фонду України*. 2022. № 8 (50). С. 17-20.

19. Мальований М.І. Історичний розвиток системи пенсійного забезпечення в світі. *Економіка АПК*. 2020. №3. С. 31-38.

20. Мальований М.І. Перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування сільського населення. *Економіка АПК.* 2021. №2. С. 136-142.

21. Мальований М.І. Розвиток пенсійного страхування сільського населення: Монографія , за ред. академіка УААН М.Й. Маліка // Умань: СПД Сочінський, 2008. 270 с.

22. Мальований М.І. Соціальне страхування : навчальний підручник [для студ. вищ. навч. зал.] / М.І,Мальований, П.К. Бечко, В.П.Бечко // Умань: Видавець «Сочінський», 2011. 476 с.

23. Ніколаєнко В. Три кроки до забезпеченої старості. *Вісник пенсійного фонду України*. 2022. №10. С. 20-25.

24. Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні // Схвалено Указом Президента України від 13 квіт. 1998 р. № 291/98. Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?uid= 1082.988.0.

25. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення у 2009 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua.

26. Пічкуров Р.В. Реформування пенсійних систем: досвід латиноамериканських країн. *Фінанси України*. 2020. № 9. С.84-92.

27. Плиса В.Й. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні. Навч.посіб. Л.: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 160 с.

28. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. №1058-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2020.

29. Про недержавне пенсійне страхування: закон України від 9 липня 2003 р. №1057-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2021.

30. Про Пенсійний фонд України, положення затверджене Указом Президента України від 1 березня 2001 р. №121 (із змінами). [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2020.

31. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 р. №1788-XII, затверджено Постановою ВРУ від 6 грудня 1991р. №1931-XII.

32. Про додаткові заходи щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення: Постанова КМУ від 24 липня 2004 р. № 943. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2021.

33. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. №3723-XII. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

34. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.12.10р. №2857-VI.

35. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16 грудня 1993 р. №4 (із змінами). [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

36. Про заходи щодо впровадження персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: Указ Президента від 4 травня 1998 року № 401. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2009.

37. Про медико-соціальні експертні комісії: Положення затверджене постановою КМУ від 22 лютого 1992 р. №83. [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2020.

38. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23 вересня 1999 р. (із змінами) – [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2019.

39. Про затвердження списків №1 і №2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, що дають право на пенсію за віком на пільгових умовах: Постанова КМУ від 11 березня 1994 р. № 162. [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2021.

40. Про встановлення груп інвалідності: Інструкція затверджена Міністерством охорони здоров'я України та з узгодження Федерації профспілок України від 28 грудня 1991р. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: htpp// Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". 2020.

41. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07. 2010р. №2464-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу: http: // zakon.rada.gov.ua.

42. Польовик Л. Особливості нарахування та сплати єдиного внеску / Л. Польовик. *Все про бухгалтерський облік*. 2011. №4. С. 8-9.

43. Ричік Л.І. Пенсійна реформа та її фінансові наслідки. *Україна: аспекти праці*. 2020. №5. С. 19-26.

44. Рудик В.К. Використання зарубіжного досвіду в розвитку пенсійного страхування в Україні. *Формування ринкових відносин*. 2022. №2. С. 180-185.

45. Сальникова Т. Пенсійне забезпечення: світовий досвід. *Вісн. Пенсійного фонду України*. 2008. № 7 (73). С. 24-27

46. Соколик М.П. методологія моделювання пенсійного забезпечення на заощаджувальних засадах. *Економіка і прогнозування*. 2021. №1. С. 42-59.

47. Stone M. Should Unconventional Balance Sheet Policies be Added to the Central Bank Toolkit? A Review of the Experience So Far [Electronic resource] / M. Stone, K. Fujita, K. Ishi // IMF Working Paper WP/11/145. June 2019. 71 p. Access mode : https://www.imf.org/external/pubs/ ft/wp/2011/wp11145.pdf.

48. Szczerbowicz U. Are Unconventional Monetary Policies Effective? [Electronic resource] / U. Szczerbowicz // Working Paper No. 07. Rom : Center 241 for Labor and Economic Growth, July 2018. 49 p. Access mode : http://static.luiss.it/RePEc/pdf/celegw/1107.pdf.

49. Tanzi V. Public Spending in 20th Century : a global perspective [Electronic resource] / V. Tanzi, L. Schuknecht. Cambridg : Cambridge University Press, 200. 29 p. Access mode : https://assets.cambridge.org/ 052166/2915/sample/0521662915wsn01.pdf.

50. Yehoue E. Determinants of Public-Private Partnerships in Infrastructure [Electronic resource] / E. Yehoue, M. Hammami, J.-Fr. Ruhashyankiko // IMF Working Papers WP/06/99. April 2017. 39 p. Access mode : http://documents.worldbank.org/curated/en/936961468338942251/ pdf/624240WP0Deter00Box0361478B0PUBLIC0.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

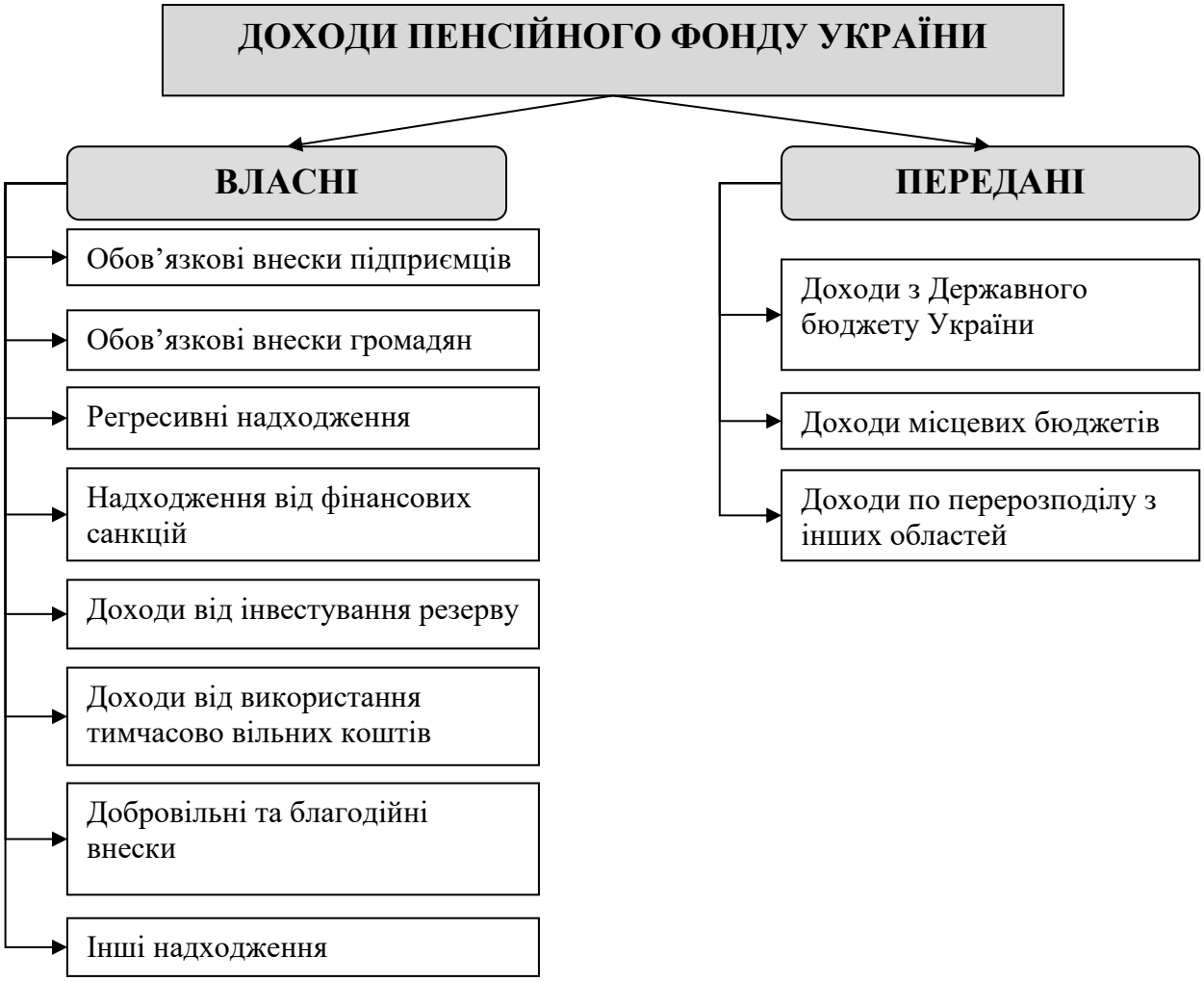

Рис. 1. Структура доходів Пенсійного фонду України

Додаток Б

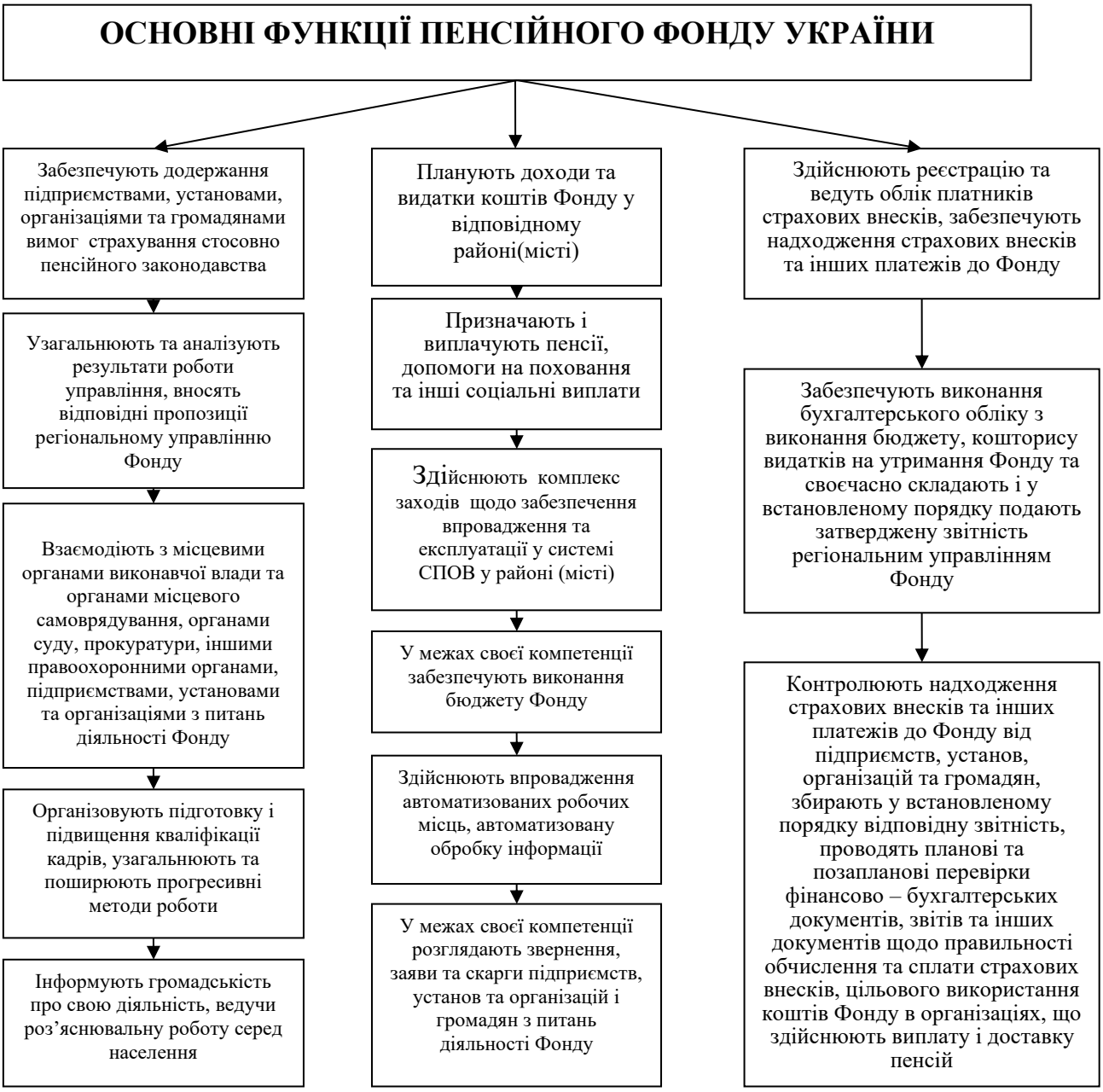

Рис. 1. Ключові функції Пенсійного фонду України